

Ideaaltypen en analysekader van groene burgerinitiatieven

Bijlage bij het rapport 'De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland'

T.J.M. Mattijssen

| WOt-technical report 85

Ideaaltypen en analysekader van groene burgerinitiatieven

Dit Technical report is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

De WOT Natuur & Milieu voert wettelijke onderzoekstaken uit op het beleidsterrein natuur en milieu. Deze taken worden uitgevoerd om een wettelijke verantwoordelijkheid van de minister van Economische Zaken te ondersteunen. De WOT Natuur & Milieu werkt aan producten van het Planbureau voor de Leefomgeving, zoals de Balans van de Leefomgeving en de Natuurverkenning. Verder brengen we voor het ministerie van Economische Zaken adviezen uit over (toelating van) meststoffen en bestrijdingsmiddelen, en zorgen we voor informatie voor Europese rapportageverplichtingen over biodiversiteit.

De reeks 'WOT-technical reports' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Het PBL is een inhoudelijk onafhankelijk onderzoeksinstituut op het gebied van milieu, natuur en ruimte, zoals gewaarborgd in de Aanwijzingen voor de Planbureaus, Staatscourant 3200, 21 februari 2012.

Dit technical report draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Natuurverkenning, Balans van de Leefomgeving en andere thematische verkenningen.

Het onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken (EZ)

Ideaaltypen en analysekader van groene burgerinitiatieven

Bijlage bij het rapport '*De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland*'

T.J.M. Mattijssen

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
Wageningen, maart 2016

WOt-technical report 85

ISSN 2352-2739

DOI: 10.18174/404534

Referaat

Mattijssen, T.J.M. (2016). *Ideaaltypen en analysekader van groene burgerinitiatieven; Bijlage bij het rapport 'De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland'*. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOt-technical report 85. 64 blz.; 1 tab.; 17 ref.

Deze technische rapportage dient als bijlage bij het rapport *De betekenis van groene burgerinitiatieven; analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland* (Mattijssen et al., 2016). In deze technische rapportage volgt eerst een aantal aantekeningen wat betreft de methode in het hoofdrapport. Daarna volgt een verdere toelichting op het in het hoofdrapport gebruikte conceptueel raamwerk, met daarin een verdere argumentatie en beschrijving van de criteria die in het hoofdrapport zijn gebruikt om groene burgerinitiatieven te analyseren. Ook volgt er een aanvulling op de in het hoofdrapport gepresenteerde ideaaltypologie, en worden in dit rapport de twee ideaaltypen 'sociaal ondernemerschap' en 'financiële ondersteuning' besproken, die beide wegens hun beperkte omvang en relevantie zijn weggelaten uit het hoofdrapport. Ten slotte volgt er een stapsgewijze uitwerking van alle ideaaltypen op basis van de dimensies van het conceptueel raamwerk.

Trefwoorden: zelf-governance, burgerinitiatief, groene zelf-governance, natuur, landschap, groen

Abstract

Mattijssen, T.J.M. (2016). *Ideal types and analytical framework of green citizens' initiatives. Appendix to the report 'The significance of green citizens' initiatives: analysis of the characteristics and effects of 264 initiatives in the Netherlands'*. Statutory Research Tasks Unit for Nature & the Environment (WOT Natuur & Milieu), WOt-technical Report 85. 64 pp; 1 tab.; 17 refs.

This technical report is an appendix to the report *The significance of green citizens' initiatives: analysis of the characteristics and effects of 264 initiatives in the Netherlands* (Mattijssen et al., 2016). It starts with several remarks concerning the method described in the main report. These are followed by an explanation of the conceptual framework used in the main report, with additional arguments for and descriptions of the criteria used to analyse green citizens' initiatives. It also contains supplementary information on the ideal types presented in the main report and a discussion of two ideal types, 'social entrepreneurship' and 'financial support', both of which were not included in the main report because of the limited scale and relevance of these initiatives. Finally, the report concludes with a stepwise description of all the ideal types based on the dimensions of the conceptual framework.

Keywords: self-governance, citizens' initiative, green self-governance, natural areas, landscape, greenspace

Foto omslag: Martijn de Jonge

© 2016

Forest and Nature Conservation Policy Group, Wageningen University

Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 61 92; e-mail: office.fnp@wur.nl

De reeks WOt-technical reports is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen University & Research. Dit report is verkrijgbaar bij het secretariaat. De publicatie is ook te downloaden via www.wur.nl/wotnatuurenmilieu.

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen

Tel: (0317) 48 54 71; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wur.nl/wotnatuurenmilieu

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Woord vooraf

Deze rapportage fungeert als een bijlage bij het rapport '*De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland*' (Mattijssen et al., 2016). Deze technische bijlage is niet bedoeld om te lezen als zelfstandig rapport, maar dient vooral voor het geven van verdere toelichting op een aantal zaken die in het onderhavige rapport aan de orde komen.

De begeleidingscommissie wordt bedankt voor de kritische opmerkingen op eerdere versies van dit rapport.

Thomas Mattijssen

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	9
Summary	11
1 Inleiding	13
2 Methode en validatie	15
2.1 Selectie voor verdiepende analyse	15
2.2 Methodische richtlijnen	15
2.3 Validatie van de inventarisatie	16
3 Conceptueel kader	17
3.1 Algemene kenmerken	17
3.2 Discours	18
3.3 Actoren en coalities	20
3.4 Spelregels	22
3.5 Hulpbronnen	23
3.6 Activiteiten	24
3.7 Effecten	25
4 Extra ideaaltypen	27
4.1 Financiële ondersteuning	27
4.2 Sociaal ondernemerschap	28
5 Uitwerking ideaaltypologie	31
5.1 Natuurbeheer	31
5.2 Natuurontwikkeling	34
5.3 Soortbescherming	35
5.4 Sociaal-maatschappelijk	38
5.5 Eigenaarschap	41
5.6 Buurtgroen	42
5.7 Groenbeleving	47
5.8 Politiek	49
5.9 Verbrede politiek	52
5.10 Brede initiatieven	54
5.11 Overig	55
Literatuur	59
Verantwoording	61

Samenvatting

Deze technische rapportage dient als bijlage bij het rapport 'De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland (Mattijssen *et al.*, 2016). In de onderhavige technische rapportage volgt een verdere toelichting op een aantal zaken die in de hoofd rapportage zijn genoemd, maar waarvoor geen plaats meer was om ze volledig te bespreken.

Als eerste worden er in hoofdstuk 2 een aantal methodische aspecten besproken. Er volgt een toelichting op de wijze waarop uit de in bovenstaande studie verrichte inventarisatie een selectie van 50 initiatieven is gemaakt voor verder onderzoek. Vervolgens lichten we kort toe hoe in dit onderzoeksproject is beoogd om te voldoen aan de methodische criteria van *parsimony* en *sufficiency*. Ten slotte volgen ook de resultaten van de validatie van de inventarisatie, die is uitgevoerd na afronding van de verdiepende analyse. Hieruit blijkt dat de resultaten van de inventarisatie voor 78% overeenkomen met die van de verdiepende analyse, maar ook dat dit nogal kan verschillen per beoordelingscriterium.

In hoofdstuk 3 volgt een verdere toelichting op het in het hoofd rapport gebruikte conceptueel raamwerk. Hierin worden de zes dimensies *discours*, *actoren*, *spelregels*, *hulpbronnen*, *activiteiten* en *effecten* uitgewerkt tot een aantal kenmerken die gebruikt zijn om groene burgerinitiatieven te beschrijven en analyseren. Daarbij wordt gebruik gemaakt van bestaande kennis over groene zelf-governance, maar ook gereflecteerd op observaties van de onderzoekers. Voor elk kenmerk dat is gebruikt om initiatieven te beschrijven en analyseren, volgt hierbij een korte toelichting.

In hoofdstuk 4 volgt een beschrijving van de ideaaltypen *sociaal ondernemerschap* en *financiële ondersteuning*. Vanwege hun relatief beperkte omvang en relevantie zijn deze ideaaltypen weggelaten uit het hoofd rapport. Het ideaaltype *sociaal ondernemerschap* gaat over groene burgerinitiatieven waarbij hulpbronnen voornamelijk gerealiseerd worden vanuit opbrengsten. Deze initiatieven hebben over het algemeen een economische nevendoelelstelling. Een belangrijk (impliciet of expliciet) nevendoeel van dergelijke initiatieven is het genereren van financiële opbrengsten en daarmee mogelijk werkgelegenheid verschaffen. Het ideaaltype *financiële ondersteuning* richt zich voornamelijk op het verwerven van hulpbronnen voor behoud, bescherming en beheer van groen, bijvoorbeeld via crowdfunding acties om natuurorganisaties te ondersteunen. Ze zijn dus zelf niet of nauwelijks in/rondom het groen actief, maar verzamelen wel middelen voor het ondersteunen van dergelijke activiteiten.

In hoofdstuk 5 volgt ten slotte een stapsgewijze uitwerking van alle ideaaltypen en subtypen aan de hand van het in dit project gehanteerde conceptueel raamwerk. Deze uitwerking bevat vrijwel alle relevante observaties voor de diverse ideaaltypen, die gebruikt zijn om de beschrijvingen in het hoofd rapport te maken. In deze rapportage staan deze observaties uitgewerkt per dimensie, zodat gemaakte conclusies in het hoofd rapport gemakkelijk te herleiden en transparant zijn.

Summary

This technical report serves as an appendix to the report 'The significance of green citizens' initiatives: analysis of the characteristics and effects of 264 initiatives in the Netherlands' (Mattijssen *et al.*, 2016). It contains explanatory material on several topics which are mentioned in the main report but not properly discussed there due to space constraints.

Chapter 2 starts with a discussion of a number of methodological issues, followed by an explanation of the method used to select 50 initiatives from the inventory for further study, and a brief description of how the study set out to satisfy the methodological criteria of *parsimony* and *sufficiency*. The chapter closes with the outcome of the validation of the inventory, which was carried out after the completion of the more in-depth analysis. This indicates that 78% of the results of the inventory are consistent with the in-depth analysis, but also that this can vary quite substantially depending on the assessment criterion.

Chapter 3 contains a discussion of the conceptual framework used in the main report. The characteristics used to describe and analyse the green citizens' initiatives were derived from six dimensions – discourse, actors, rules, resources, activities and effects – with input from existing information about green self-governance and observations made by the researchers. Each of the characteristics used to describe and analyse the initiatives is briefly explained.

Chapter 4 contains a description of the ideal types 'social entrepreneurship' and 'financial support'. These two ideal types were left out of the main report because of the relatively limited scale and relevance of these initiatives. Green citizens' initiatives of the social entrepreneurship type obtain their resources mostly from revenues. These initiatives generally have an economic side-objective. An important (implicit or explicit) secondary objective of such initiatives is to generate financial returns and possibly create employment. Initiatives of the 'financial support' type are concerned mainly with acquiring resources for the conservation, protection and management of green areas, for example via crowdfunding activities to support nature conservation organisations. These initiatives are themselves not actively involved in conservation work, but collect money to fund such activities.

Finally, Chapter 5 contains a stepwise description of all the ideal types and subtypes, based on the conceptual framework used in the project. These detailed descriptions contain almost all the relevant observations on the ideal types used in the descriptions in the main report. In this report the observations are broken down per dimension to provide a more transparent underpinning of the conclusions presented in the main report.

1 Inleiding

Deze rapportage fungeert als een bijlage bij het rapport '*De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland*' (Mattijssen et al., 2016). In deze technische rapportage volgt een verdere toelichting op een aantal zaken die in de hoofd-rapportage zijn genoemd, maar waarvoor geen plaats meer was om ze volledig te bespreken. Dit omvat een aantal methodische aspecten, de onderbouwing en achtergronden van de in deze studie gebruikte analysekenmerken, en twee ideaaltypen die vanwege een beperkte relevantie en omvang buiten de hoofd-rapportage zijn gelaten. Ter volledigheid en onderbouwing, maar ook om redenen van transparantie, worden deze zaken alsnog besproken in deze rapportage.

Daarnaast volgt er in dit technisch rapport ook een stapsgewijze uitwerking van alle ideaaltypen en subtypen aan de hand van het in dit project gehanteerde conceptueel raamwerk, zodat alle relevante observaties ook los zijn terug te vinden. Voor verdere achtergronden, probleemstelling, onderzoeksresultaten en discussie verwijzen wij naar de hierboven genoemde hoofd-rapportage.

2 Methode en validatie

2.1 Selectie voor verdiepende analyse

De selectie van 50 initiatieven die in de verdiepende analyse zijn geanalyseerd, is uitgevoerd op basis van de resultaten van de inventarisatie. Daarbij was het een expliciet doel om ook in de verdiepende analyse een grote diversiteit aan initiatieven mee te nemen. Bij het kiezen van deze initiatieven is dus niet gekeken naar het relatieve voorkomen van bepaalde soorten groene zelf-governance in de inventarisatie, maar voornamelijk beoogd om een grote diversiteit op diverse karakteristieken mee te nemen. Om dit te kunnen doen, is gebruik gemaakt van een eerste versie van de in dit onderzoek ontwikkelde ideaaltypologie.

Echter, al voor de afronding van de typologie zijn 21 initiatieven doelbewust uitgekozen om een aantal verschillende vormen van groene zelf-governance te beschrijven en te analyseren. Deze initiatieven zijn opgenomen in een eerste versie van de verdiepende analyse. Na afronding van een conceptversie van de typologie zijn deze initiatieven vergeleken met de typologie om te zien bij welke ideaaltypen zij konden worden geschaard en om te beoordelen van welke ideaaltypen er nog aanvullende initiatieven nodig waren. Vervolgens zijn 27 aselect gekozen initiatieven gekozen om de verdiepende analyse aan te vullen. Dit is gedaan met behulp van een door Excel uitgevoerde aselecte steekproef, waarmee een lijst van 75 initiatieven uit de inventarisatie werd gegenereerd. Startend vanaf nummer 1 van deze lijst is gekeken bij welk ideaaltypen een voorbeeld kon worden ingedeeld. Indien dit ideaaltypen op dat moment nog niet voldoende voorkwam in de gestratificeerde steekproef is het betreffende voorbeeld opgenomen in de verdiepende analyse. Twee voorbeelden in de verdiepende analyse, ten slotte, zijn nieuw ten opzichte van de oorspronkelijke inventarisatie. Zij zijn als laatste toegevoegd aan de verdiepende analyse omdat voorbeelden van het subtype Groenadoptie slechts beperkt in de inventarisatie waren opgenomen. Zij zijn daarna ook nog opgenomen in de inventarisaties.

Indien voor een voorbeeld niet voldoende informatie kon worden gevonden om het op te nemen in de verdiepende analyse is het in een later stadium vervangen door een ander, aselect gekozen voorbeeld.

2.2 Methodische richtlijnen

Voor zowel de inventarisatie als de verdiepende analyse die zijn uitgevoerd in onze studie naar groene zelf-governance is een grote hoeveelheid data verzameld. Om enerzijds efficiënt te werken, maar anderzijds ook om voldoende informatie te verzamelen en om een analyse uit te voeren, hebben wij in onze werkzaamheden gebruik gemaakt van de criteria *parsimony* en *sufficiency* (Binder *et al.*, 2009). *Parsimony* houdt in dat de verschillende voorbeelden van groene zelf-governance zijn beschreven met 'zoveel simpliciteit als mogelijk' (Binder *et al.*, 2009, p. 74), terwijl *sufficiency* de noodzaak tot 'zoveel mogelijk complexiteit als nodig' benadrukt (Binder *et al.*, 2009, p. 74). Deze richtlijnen zijn zowel in het bepalen van de kenmerken waarop voorbeelden van groene zelf-governance zijn geëvalueerd als bij het invullen van de databases die in de inventarisatie en verdiepende analyse zijn gemaakt van toepassing.

Grofweg heeft daarbij methodische richtlijn van *parsimony* vooral aandacht gekregen bij het uitvoeren van de inventarisatie, ook vanwege praktische haalbaarheid/tijdsoverwegingen. Dit dwingt tot een focus op kenmerken die daadwerkelijk van belang zijn om verschillende voorbeelden op doeltreffende wijze te inventariseren, wat ook heeft geresulteerd in een nadruk op kwantitatieve aspecten. Niettemin bleef ook *sufficiency* belangrijk bij de inventarisatie: er moest voldoende informatie moet worden verzameld om recht te doen aan de specifieke karakteristieken van individuele voorbeelden van groene zelf-governance, met ruimte voor enige diversiteit en nuancering. Om deze reden zijn er ook in de inventarisatie een aantal kwalitatieve kenmerken beschreven. Daarbij beargumenteren wij 'zoveel complexiteit als nodig' voor een inventarisatie een redelijk simpele opzet vraagt: het blijft immers een inventarisatie, verkennend van aard en met een beperkte diepgang.

Bij de verdiepende analyse ligt daarom relatief meer nadruk op sufficiency. Het aantal analysekenmerken is hier groter en de nadruk ligt op kwalitatieve beschrijvingen. Daarnaast is het streven in de verdiepende analyse expliciet om een betrouwbaarder beeld te schetsen ten opzichte van de inventarisatie en om deze te kunnen valideren. *Parsimony* is ook belangrijk voor de verdiepende analyse: ook hier blijft het belangrijk om op simpele en doeltreffende wijze te werk te gaan. Niettemin nopen de aanvullende kenmerken van analyse en de vragen die in de inventarisatie onbeantwoord blijven ook tot meer verdieping in de verdiepende analyse.

2.3 Validatie van de inventarisatie

In ons onderzoek is de verdiepende analyse ook gebruikt om een inschatting te maken van de validiteit van de inventarisatie, waarbij we ervan uitgaan dat de verdiepende analyse door de gehanteerde methode een hogere validiteit heeft omdat aanvullende informatie is verzameld en er meer tijd geïnvesteerd is in het zoeken van informatie en het beschrijven van voorbeelden. Op deze wijze kon er een inschatting worden gemaakt van de juistheid van de data die in de inventarisatie zijn verzameld.

Om deze validatie uit te voeren zijn 20 voorbeelden uit de verdiepende analyse uitgekozen, die naast hun beschrijvingen uit de inventarisatie zijn gelegd. Voor een aantal kenmerken die in beide analyses zijn opgenomen is daarbij gekeken of de beschrijvingen in de inventarisatie op basis van aanvullende informatie en een grondigere analyse nog stand hielden. Dit is uitsluitend bij kwantitatieve/gecategoriseerde kenmerken gedaan. Zo is er in de inventarisatie gekeken of voorbeelden van groene zelf-governance subsidie ontvingen (ja of nee). In de verdiepende analyse is een lijst van financieringsbronnen opgenomen. Hiermee is gekeken of de observatie in de inventarisatie (ja of nee) overeenkomt met die in de verdiepende analyse.

Over het algemeen laat de validatie zien dat de resultaten van de inventarisatie en verdiepende analyse vrij goed overeenkomen: in 78,2% van de cellen die naast elkaar zijn gelegd komen de ingevulde waarden in beide analyses overeen. Wel is er hier enig verschil tussen diverse beoordelingscriteria die we hebben gevalideerd: de inventarisatie onderschat over het algemeen het netwerk van de initiatieven, waardoor het aantal betrokken actoren dat wordt benoemd in de verdiepende analyse vaak hoger is dan in de inventarisatie en ook de financieringsbronnen bleken in de inventarisatie onderschat te zijn. Tabel 1 laat de validiteit op diverse categorieën zien. Cellen die in de inventarisatie leeg zijn gebleven zijn niet hierbij niet meegenomen.

Tabel 1
Beoordeling van validiteit op diverse beoordelingskenmerken

Activiteiten – beheer	95%
Activiteiten – aanplant	95%
Activiteiten – educatie	60%
Activiteiten – monitoring	65%
Activiteiten – protest	90%
Activiteiten – samenwerking	75%
Betrokken actoren – overheden	84%
Betrokken actoren – TBO's	84%
Betrokken actoren – bedrijfsleven	68%
Betrokken actoren – NGO's	52%
Omvang netwerk	70%
Financiering – eigen middelen	67%
Financiering – subsidie	94%
Financiering – donaties	63%
Financiering – contributies	95%
Financiering – sponsoring	89%
Financiering – opbrengsten	78%

3 Conceptueel kader

In deze sectie volgt een verdere toelichting op de in de inventarisatie en verdiepende analyse gebruikte kenmerken om de initiatieven te beschrijven.

3.1 Algemene kenmerken

Als startpunt voor de inventarisatie en verdiepende analyse is een aantal algemene kenmerken gebruikt om de initiatieven kort te beschrijven en te ordenen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de naamgeving van het initiatief, plaatsnaam waar het initiatief is gevestigd, de bronvermelding, en indien van toepassing de oppervlakte van het gebied waar het initiatief betrekking op heeft. De volgende algemene kenmerken zijn opgesteld om de initiatieven te beschrijven:

Algemene kenmerken - inventarisatie

Naam: de naam van het initiatief.

Plaats/regio: een beschrijving van waar het initiatief plaatsvindt of op welk gebied het initiatief betrekking heeft. Noemen van plaatsnaam/plaatsnamen of eventueel de streek.

Provincie: zelfde als bovenstaande, maar dan voor provincie(s).

Bevolkingsdichtheid: de bevolkingsdichtheid van de gemeente waarin het initiatief is gesitueerd, weergegeven in inwoners per vierkante kilometer land (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012).

Mate van stedelijkheid: de mate van verstedelijking van de betreffende gemeente, uitgedrukt op een schaal van 1 (zeer sterk stedelijk) tot 5 (niet stedelijk). Deze classificatie is voor de betreffende gemeenten overgenomen van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2012).

Aanvang/oprichting: het jaar waarin het voorbeeld van start is gegaan.

Binnen/buiten Natuurnetwerk Nederland (NNN): hier is met numerieke waarden vermeld of een initiatief binnen of buiten het NNN ligt. 0 = buiten NNN, 1 = deels binnen, deels buiten NNN, 2 = geheel buiten NNN.

Datum van invullen: datum waarop het voorbeeld door de onderzoeker is toegevoegd aan de inventarisatie.

Aantal hectare: de oppervlakte in aantal hectare, indien van toepassing.

Bronvermelding: hier kan worden vermeld op welke data de beschrijving van het voorbeeld is gebaseerd.

Innoverend: dit is een open categorie waar de onderzoekers ruimte hebben om vernieuwende aspecten van een initiatief te benadrukken.

Overig: een open categorie voor eventuele verdere op- of aanmerkingen.

Algemene kenmerken – verdiepende analyse

De algemene kenmerken in de verdiepende analyse zijn grotendeels gelijk aan die in de inventarisatie. Drie kenmerken zijn toegevoegd:

Binnen/buiten bebouwde kom: hier is vermeld of het voorbeeld binnen of buiten de bebouwde kom is gesitueerd. 0 = buiten bebouwde kom, 1 = deels binnen, deels buiten bebouwde kom, 2 = geheel buiten bebouwde kom.

Binnen/buiten beschermde gebieden: hier is vermeld/omschreven of het voorbeeld binnen of buiten de beschermde natuurgebieden is gesitueerd en over wat voor soort beschermde gebieden (Natura 2000; NNN) het gaat.

Continuïteit en knelpunten: in de verdiepende analyse is ook aan initiatiefnemers gevraagd hoe zij denken over de continuïteit van hun initiatief en over mogelijke knelpunten die zij hierin zagen. Dit is omschrijving van het antwoord op deze vraag.

3.2 Discours

De inhoudelijke component van de beleidsarrangementenbenadering (BAB) wordt gerepresenteerd door de dimensie discours (Lieverink, 2006). Hierbij gaat het om gedeelde opvattingen, verhalen en ideeën die leven onder de initiatiefnemers. Uit andere studies weten we dat groene burgerinitiatieven vaak samengaan met eigen verhalen of opvattingen over bijvoorbeeld de ecologische betekenis van bepaalde soorten; over de betrokkenheid van mensen bij de natuur en bij elkaar; over streek-eigenheid en lokale cultuur; de schoonheid van een bepaald landschap; over gezamenlijkheid en zelfredzaamheid; over zorg dragen voor de omgeving; etc. (Arnouts *et al.*, 2012b; Salverda and Van Dam, 2008; Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Binnen groene burgerinitiatieven spelen deze verhalen vaak een belangrijke rol in betekenisgeving, wat ook terug is te zien in de doelstellingen van een initiatief van groene zelf-governance.

De doelstellingen van initiatiefnemers zijn van belang bij het benoemen van de interne betekenisgeving van een voorbeeld. Wij zien deze doelstellingen als een vorm van discours: centrale doelen zijn strategisch geformuleerd, komen tot ontwikkeling in sociale processen tussen initiatiefnemers onderling en worden gedeeld door de verschillende deelnemers van een initiatief. Ook worden zij door deelnemers naar buiten gecommuniceerd, bijvoorbeeld met een prominente positie op hun website.

In onze analyse van de verschillende initiatieven zullen wij de component discours van de BAB interpreteren als de door de initiatieven zelf geformuleerde doelen. Deze geformuleerde doelen kunnen in onze ogen gezien worden als het dominante en gedeelde discours over belang en doelstelling binnen het initiatief. Binnen de methodiek van zowel inventarisatie als verdiepende analyse zijn doelstellingen vaak vrij gemakkelijk te achterhalen omdat ze bij veel initiatieven een centrale plaats hebben op een website.

In onze verdiepende analyse maken we daarbij onderscheid tussen fysieke doelen (beogen fysieke effecten teweeg te brengen) en sociale doelen (beogen sociale effecten teweeg te brengen). Dit onderscheid in fysieke en sociale doelen is gemaakt met het oog op de effectanalyse. Zowel fysieke als sociale doelen kunnen expliciet (maar niet noodzakelijkerwijs) beogen om bij te dragen aan beheer, behoud en bescherming van natuur, landschap en groen. Bij sociale doelen zal dit voornamelijk indirect zijn, bijvoorbeeld door educatie. Fysieke doelen beogen om op een directe wijze fysiek bij te dragen aan de creatie van fysieke waarden.

Naast de door voorbeelden van groene zelf-governance geformuleerde doelen zien we ook nog een andere inhoudelijke component die samenhangt met het discours, en dat betreft het soort groen waarmee een initiatief samenhangt en de betekenis die hieraan wordt gegeven. Het (beoogde) groen laat zien wat men in de omgeving wil realiseren/behouden en wat men belangrijk vindt in de groene ruimte.

Analysekenmerken discours – inventarisatie

Doelstelling: de door de initiatiefnemers geformuleerde doelstellingen van het voorbeeld van groene zelf-governance. Deze worden eerst in letterlijke zin samengevat. Daarna vindt er een categorisatie plaats, waarbij er wordt aangegeven of er al dan niet sprake is van:

- Doelen op het gebied van ecologie en natuurbescherming
- Doelen op het gebied van cultuurhistorie en landschap
- Doelen op het gebied van gebruik en recreatie
- Doelen op het gebied van voedsel
- Doelen op het gebied van bewustwording en educatie
- Doelen op het gebied van betrokkenheid
- Doelen op het gebied van sociale cohesie
- Doelen op het gebied van gezondheid
- Institutionele doelen
- Economische doelen

Soort groen: het groen dat een initiatief wenst te realiseren of behouden. Dit wordt eerst in letterlijke zin beschreven. Daarna vindt er een categorisatie plaats, waarbij wordt gekeken wat met wat voor categorie(en) groen een initiatief zich bezighoudt. Hierbij worden de volgende categorieën groen onderscheiden:

- Gericht op één of een aantal soorten (dier/plant/schimmel)
- Gericht op één of een aantal landschapselementen/cultuurhistorische elementen
- Parkgroen/plantsoengroen/tuingroen/stadsgroen
- Recreatief groen
- Eetbaar groen/moestuin
- Agrarisch groen en/of cultuurlandschap
- Bos, heide, overig natuurgebied
- Niet gericht op een bepaald soort groen of niet primair gericht op 1 van bovenstaande opties

Analysekenmerken discours – verdiepende analyse

Doel, soort groen: bij het soort groen gaat het om het in de doelstellingen beschreven groen dat een initiatief wenst te realiseren of behouden. Dit is een open kolom waarin de onderzoekers het te realiseren groen globaal kunnen beschrijven. Dit kan bijvoorbeeld betrekking hebben op een bepaalde soort, een landschapselement of een heel ecosysteem.

Fysieke doelen:

Ecologische doelen: bij de ecologische doelen gaat het om de doelstellingen van het initiatief in termen van ecologie, biodiversiteit en natuurbescherming. Dit is een interpretatie van de doelstellingen van het initiatief door de onderzoekers om deze in termen van ecologie te duiden.

Cultuurhistorische doelen: eerder onderzoek naar groene burgerinitiatieven laat zien dat cultuurhistorie een belangrijke plaats heeft in sommige van deze initiatieven (Salverda and Van Dam, 2008). Bij de cultuurhistorische doelen gaat het om de doelstellingen van het initiatief in termen het fysiek beschermen van cultuurhistorie, (lokale, regionale of nationale) identiteit en (historische) landschapselementen. Dit criterium omvat een interpretatie van de fysieke doelstellingen van het initiatief door de onderzoekers om deze in termen van cultuurhistorie te duiden.

Gebruiksdoeleinden: bij de gebruiksdoeleinden gaat het om de doelstellingen van het initiatief in termen van het benutten van groen voor menselijk gebruik. Dit is een interpretatie van de doelstellingen van het initiatief door de onderzoekers om deze in termen van gebruiksdoeleinden te duiden.

Voedsel/landbouw doelen: een observatie van de onderzoekers is dat er ook een aantal initiatieven zijn waarin voedsel een belangrijke rol speelt. Dit gaat vaak over moestuinen of soms over hoogstamfruit of noten. Deze indicator biedt ruimte om doelstellingen van het initiatief in termen van voedselproductie te benoemen en biedt een interpretatie van deze doelstellingen door de onderzoekers.

Sociale doelen:

Bewustwordingsdoelen: een belangrijke sociale component van veel groene burgerinitiatieven is dat zij zich ook bezighouden met educatie of het in contact brengen van mensen met de natuur (zie bijvoorbeeld Van Dam *et al.* (2011)). Doelstellingen op het gebied van (groene) educatie of het in contact brengen met de (groene) omgeving vallen onder doelstellingen op het gebied van bewust-

wording. Dit is een interpretatie van de doelstellingen van het initiatief door de onderzoekers om deze in termen van bewustwording te duiden.

Doelen omtrent betrokkenheid: voorbeelden van groene zelf-governance streven soms ook na om mensen actief te betrekken in bijvoorbeeld het onderhouden van buurtgroen. Deze indicator betrokkenheid beschrijft de doelstellingen van het initiatief m.b.t. het actief betrekken van mensen bij het initiatief of bij de fysieke omgeving. In tegenstelling tot de indicator bewustwording hebben deze mensen hier een actieve rol. Deze indicator biedt een interpretatie van de doelstellingen van het initiatief op het gebied van betrokkenheid door de onderzoekers.

Doelstellingen omtrent sociale cohesie: het creëren van onderlinge banden en relaties is een component die in veel initiatieven terugkomt. Sociale cohesie is een breed begrip, maar wij doelen hiermee grofweg op allerlei vormen van sociale samenhang die initiatiefnemers nastreven. Deze indicator is een interpretatie van de doelstellingen van het initiatief in deze context.

Gezondheid: een trend van de huidige tijd is dat er veel aandacht is voor de gezondheidseffecten van groen (Hartig *et al.*, 2014). Deze indicator biedt ruimte om de doelstellingen van initiatiefnemers op het gebied van gezondheid te benoemen en biedt een interpretatie van deze doelstellingen door de onderzoekers.

Andere doelen: doelstellingen die niet onder bovenstaande indicatoren geplaatst kunnen worden kunnen hier worden ingevuld. Ook dit is een interpretatie van deze doelstellingen door de onderzoekers.

3.3 Actoren en coalities

Bij de dimensie actoren en coalities gaat het om betrokken partijen en samenwerkingsverbanden rondom voorbeelden van groene zelf-governance. In onze definitie van groene zelf-governance wordt 'de burger' expliciet benoemd als belangrijkste en vaak (maar niet noodzakelijkerwijs) initiërende actor. Eerder onderzoek naar groene zelf-governance in Nederland laat zien dat er naast burgers een divers scala aan betrokken actoren kan zijn bij verschillende voorbeelden van groene zelf-governance (Arnouts *et al.*, 2012a; Salverda and Van Dam, 2008; Salverda *et al.*, 2012; Selnes *et al.*, 2013; Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Hierbij gaat het bijvoorbeeld om overheden van het (deel)gemeentelijk tot Europees niveau, verschillende terreinbeherende organisaties, lokale NGO's, lokale ondernemers, agrariërs, provinciale of nationale NGO's, grote bedrijven, etc.

Om de organisatie van de verschillende voorbeelden van groene zelf-governance te beschrijven is het belangrijk om te kijken naar deze betrokken actoren en hun rol in of bij deze voorbeelden. Hierbij gaat het om partijen die deel uitmaken van een voorbeeld van groene zelf-governance, maar ook om partijen die er op andere wijze bij betrokken zijn. Dit kan bijvoorbeeld door sponsoring of het verlenen van subsidie, vanuit een adviserende rol, vanuit een faciliterende rol, door het leveren van materialen, omdat ze eigenaar van grond zijn, contacten onderhouden etc.

Binnen de inventarisatie is het niet mogelijk om uitgebreid in kaart te brengen welke partijen er precies welke rol hebben en hoe het gehele netwerk rondom de verschillende voorbeelden eruit ziet. Belangrijker dan het presenteren van een lijstje met namen vinden wij het om in de inventarisatie te kijken naar het type actoren dat bij de verschillende initiatieven betrokken is. We identificeren op basis van eerder onderzoek (Arnouts *et al.*, 2012a; Salverda and Van Dam, 2008; Salverda *et al.*, 2012; Selnes *et al.*, 2013; Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011) een aantal categorieën actoren naast de burger: overheid, bedrijfsleven, NGO's en terreinbeherende organisaties (TBO's). Voor elk van deze categorieën wordt er in de inventarisatie gekeken of zij betrokken zijn bij voorbeelden van groene zelf-governance (ja of nee). Hoewel TBO's ook als NGO's gezien kunnen worden beschouwen we ze voor de doeleinden van dit onderzoek als een aparte categorie. Het gaat bij TBO's in dit onderzoek om de grote terreinbeherende organisaties Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen, maar we hebben ook Landschapsbeheer Nederland als TBO benoemd.

In de verdiepende analyse hanteren we grofweg dezelfde categorieën actoren. Deze zijn hier iets verder opgedeeld: bij overheden maken we onderscheid tussen overheden op gemeentelijk, provinciaal, nationaal en internationaal niveau. In de verdiepende analyse is niet alleen gekeken of er actoren uit een bepaalde categorie betrokken zijn, maar is ook gekeken welke actoren dit precies zijn en welke rol zij spelen. Doel daarbij is om een beeld te krijgen van het netwerk van diverse voorbeelden van groene zelf-governance.

Verder is in zowel inventarisatie als verdiepende analyse gekeken naar het aantal vrijwilligers, waarbij er in de verdiepende analyse tevens een inschatting is gemaakt van de omvang van de 'kern': de meeste actieve groep vrijwilligers om wie het initiatief grotendeels draait (indien van toepassing). Ook is er in zowel de inventarisatie als verdiepende analyse een globale inschatting van de omvang van het netwerk gemaakt (groot of klein). Ten slotte is in de verdiepende analyse ook gekeken wie de initiatiefnemers zijn bij de verschillende voorbeelden van groene zelf-governance. Verschillende voorbeelden laten zien dat het initiatief van groene zelf-governance niet noodzakelijkerwijs bij de burger hoeft te liggen (Salverda and Van Dam, 2008).

Analysekenmerken actoren en coalities - inventarisatie

Aantal actief betrokken burgers: een schatting van het aantal burgers dat actief is betrokken bij het betreffende voorbeeld uit de inventarisatie. Een tweede cel biedt hierbij het de mogelijkheid om dit aantal te duiden (bijvoorbeeld als betrokken omwonenden). Daarnaast kunnen hier ook overige aantal (bijvoorbeeld het aantal leden van een vereniging) genoemd worden.

Betrokken actoren: van de vier onderscheiden categorieën actoren wordt afgevinkt of dat ze betrokken zijn bij de voorbeelden van groene zelf-governance (ja of nee). Daarbij gaan we ervan uit dat er op regelmatig basis contact is met (mensen in) het voorbeeld van groene zelf-governance om een actor als betrokken te beschouwen. Deze categorieën zijn:

- TBO's en landschapsbeheer
- Overheden
- NGO's (zijnde niet TBO's)
- Bedrijfsleven

Omvang netwerk: de omvang van het netwerk, door de onderzoekers ingedeeld in twee categorieën:

- Klein
- Groot

Analysekenmerken actoren en coalities – verdiepende analyse

Initiatiefnemer: het kenmerk initiatiefnemer geeft aan welke actor(en) of personen het initiatief hebben genomen tot het beschreven voorbeeld van groene zelf-governance, en daarbij eventueel ook wat de aanleiding hiervoor was.

Rol burgers: een korte omschrijving van de rol die burgers binnen het initiatief hebben. Dit is bijvoorbeeld interessant wanneer er een taakverdeling tussen burgers en andere actoren is: wie doet precies wat.

Betrokken actoren: in de verdiepende analyse is niet alleen gekeken of er actoren uit een bepaalde categorie betrokken zijn, maar is ook gekeken welke actoren dit precies zijn en welke rol zij spelen. Doel daarbij is om een beeld te krijgen van het netwerk van diverse voorbeelden van groene zelf-governance. Deze actoren en hun rol worden in verschillende cellen beschreven, afhankelijk van het type actor. Net als in de inventarisatie maken we onderscheid tussen overheid, TBO's, bedrijfsleven en NGO's als andere belangrijke actoren. Deze actoren zijn hier iets verder opgedeeld: bij overheden maken we onderscheid tussen overheden op gemeentelijk, provinciaal, nationaal en internationaal niveau. De categorieën actoren in de verdiepende analyse zijn:

- Overheden – gemeentelijk
- Overheden – provinciaal
- Overheden – nationaal
- Overheden – internationaal
- TBO's en landschapsbeheer

- NGO's
- Bedrijfsleven
- Overige actoren

Voor elk van deze categorieën is beschreven of er actoren betrokken zijn, zo ja welke, en welke rol deze spelen.

Totaal aantal vrijwilligers: een schatting van het aantal burgers dat actief is betrokken bij het betreffende voorbeeld uit de inventarisatie.

Waarvan kerngroep: een inschatting van het aantal mensen dat de 'kern' of spil van het betreffende voorbeeld van groene zelf-governance vormt.

Omvang netwerk: de omvang van het netwerk, door de onderzoekers ingedeeld in twee categorieën:

- Klein
- Groot

3.4 Spelregels

Bij de dimensie spelregels gaat het onder andere om afspraken, procedures, werkvormen, taakverdeling en wet- en regelgeving. Eerder onderzoek laat zien dat er bij groene burgerinitiatieven vaak sprake is van twee soorten logica's: naar buiten toe wordt er vaak een formele identiteit en werkwijze aangenomen, zeker als er belang wordt gehecht aan een relatie met overheden (Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Dit kan zich bijvoorbeeld kenmerken door het vastleggen van afspraken, formalisering van een initiatief in bijvoorbeeld een stichting, of in het aannemen van ambtelijk taalgebruik. Naar binnen toe zijn initiatiefnemers vaak meer informeel georiënteerd en werken zij meer op basis van onderling vertrouwen en spelregels die niet formeel zijn vastgelegd (Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Initiatiefnemers schipperen vaak tussen beide 'identiteiten' (formeel vs. informeel) om een brug te slaan tussen beide werelden (Van Dam *et al.*, 2010).

Bovenstaand onderzoek naar groene zelf-governance laat zien dat informele omgangsvormen, structuren en spelregels een belangrijke plaats innemen in veel burgerinitiatieven. Binnen de inventarisatie, en ook binnen de verdiepende analyse, is er echter geen ruimte om deze mechanismen in kaart te brengen. Informele mechanieken, werkvormen en structuren zijn van de buitenkant vaak moeilijk waarneembaar en vergen een meer diepgaande studie van een initiatief zoals in een case-studie (zie Van Dam *et al.*, 2016). Ook de meer formele spelregels vergen een mate van studie (van o.a. beleidsdocumenten) die binnen de inventarisatie niet haalbaar is, maar binnen de verdiepende analyse wel object van analyse is. Deze formalisering zal dus wel worden opgenomen in de verdiepende analyse, maar is buiten beschouwing gelaten in de inventarisatie. Er zijn om deze redenen dus geen kenmerken voor de dimensie spelregels opgenomen in de inventarisatie. Mogelijke interessante waarnemingen voor de spelregels zijn in de inventarisatie beschreven in de kolom 'overig'.

In de verdiepende analyse hebben we wel naar een aantal kenmerken van de dimensie spelregels gekeken. Hierbij gaat het voornamelijk om spelregels op het gebied van formalisering, naar buiten toe. Als eerste is er daarbij gekeken naar de formele identiteit: is er sprake van een rechtspersoon vanuit het initiatief, en zo ja welke? Daarnaast is er gekeken op wat voor wijze er zaken met betrekking tot het voorbeeld van groene zelf-governance formeel zijn vastgelegd in bijvoorbeeld beleidsdocumenten of formele afspraken. Ten slotte is ook gekeken naar eigenaarschap: wie is de eigenaar over betreffende gronden?

Analysekenmerken spelregels – verdiepende analyse

Externe formalisering – als rechtspersoon: in de verdiepende analyse is gekeken of een initiatief van groene zelf-governance een formele identiteit aan heeft genomen door een rechtspersoon te worden. Indien dit het geval is, is daarbij tevens vermeld om wat voor rechtspersoon (stichting, vereniging, B.V., ...) het gaat.

Externe formalisering – formalisering van initiatief in bijvoorbeeld regelgeving, contacten of afspraken met partijen: dit kenmerk biedt een omschrijving van de formele wijzen waarin het initiatief of delen daarvan zijn vastgelegd. Dit kan bijvoorbeeld in een bestemmingsplan zijn, een convenant, doordat de gemeenteraad een voorstel heeft aangenomen, of doordat er juridisch bindende afspraken zijn gemaakt. In deze cel zullen de onderzoekers kort beschrijven op wat voor manier er sprake is van dergelijke formalisering.

Eigenaarschap: indien het voorbeeld betrekking heeft op een bepaald gebied of bepaalde gronden wordt er hier vermeld wie de eigenaar van deze gronden is.

3.5 Hulpbronnen

De dimensie hulpbronnen kijkt naar de beschikbaarheid en mobilisatie van verschillende hulpbronnen zoals geld, materieel, vaardigheden of kennis. Eerder onderzoek naar groene zelf-governance laat zien dat geld voor veel initiatieven een belangrijke hulpbron is en soms door initiatiefnemers als een voorwaarde gezien wordt om de doelstellingen te kunnen realiseren (Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Geld kan bijvoorbeeld nodig zijn voor aanschaf en onderhoud van materieel, voor het bekostigen van de organisatie of voor het laten uitvoeren van bepaalde werkzaamheden.

Naast geld zijn er nog andere hulpbronnen die belangrijk kunnen zijn. In het groene domein gaat het dan onder andere om land/grond (Arnouts *et al.*, 2012b). In de BAB worden kennis en vaardigheden tevens als belangrijke hulpbronnen genoemd (Arts and Van Tatenhove, 2004; Van Tatenhove *et al.*, 2000), en ook bij groene burgerinitiatieven uit de praktijk zijn er voorbeelden waarin deze rol wordt benoemd (Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om kennis van bestuurlijke procedures of regelgeving, maar ook om inhoudelijke kennis over groen. Voorbeelden van vaardigheden uit praktijkonderzoek over groene zelf-governance zijn bijvoorbeeld het vlechten van heggen, maar ook het enthousiasmeren van mensen. Ook materieel kan nodig zijn: dit heeft vaak betrekking op werktuigen en/of gereedschap, maar ook het groen zelf kan een 'materiële hulpbron' zijn (bijvoorbeeld in de vorm van struiken die worden aangeplant).

In de inventarisatie is, omwille van haalbaarheid, uitsluitend gekeken naar de herkomst van financiering. Hierbij zijn geen exacte bedragen achterhaald, maar is voornamelijk gekeken of er bijvoorbeeld subsidie wordt ontvangen of dat er sponsoring vanuit het bedrijfsleven plaatsvindt. Daarbij is een onderscheid gemaakt in verschillende categorieën van financiering (zoals subsidie en sponsoring). In de verdiepende analyse is, voor zover mogelijk, ook gekeken naar geldbedragen en de herkomst hiervan, om het beeld uit de inventarisatie aan te scherpen en ook enige uitspraken over relatieve omvang van financieringsbronnen te kunnen doen. Daarbij is er in de verdiepende analyse ook gekeken naar andere materiële hulpbronnen dan geld.

In de verdiepende analyse maken we een onderscheid tussen materiële hulpbronnen (geld, gereedschap/materiaal, grond) en immateriële hulpbronnen (kennis, vaardigheden). Voor deze beide soorten hulpbronnen is zowel naar de vorm (wat zijn precies de hulpbronnen?) als naar de herkomst (hoe worden deze verworven?) gekeken.

Analysekenmerken hulpbronnen – inventarisatie

Financieringsbronnen: de herkomst van financiële middelen die bij het initiatief worden gebruikt. Hierbij is voor een aantal categorieën afgevinkt of er op deze wijze financiering wordt verkregen. Deze categorieën zijn:

- Eigen middelen
- Subsidie
- Sponsoring
- Donaties
- Contributies
- Opbrengst/verkoop

Analysekenmerken hulpbronnen – verdiepende analyse

Materiële hulpbronnen – vorm: als materiële hulpbronnen van groene zelf-governance onderscheiden wij geld, grond en materiaal. Dit kenmerk beschrijft welke hulpbronnen er bij het initiatief van belang zijn (een geldbedrag, een bepaald soort gereedschap, etc.).

Materiële hulpbronnen – herkomst:

Dit kenmerk vermeldt de herkomst van de materiële hulpbronnen (zijn ze in eigen bezit, worden ze geleend, wordt geld ingezameld via subsidie of worden er bepaalde opbrengsten gerealiseerd, etc.)

Immateriële hulpbronnen – vorm: als immateriële hulpbronnen van groene zelf-governance onderscheiden wij kennis en vaardigheden. Dit kenmerk beschrijft welke kennis en vaardigheden er bij het initiatief van belang zijn – voornamelijk op basis van een inschatting door initiatiefnemers zelf.

Immateriële hulpbronnen – herkomst:

Dit kenmerk vermeldt door wie de verschillende immateriële hulpbronnen worden geleverd: hebben initiatiefnemers zelf de benodigde kennis en vaardigheden, wordt dit via het netwerk gemobiliseerd of huren zij advies in? Is er externe mankracht nodig?

3.6 Activiteiten

Zoals in Mattijssen *et al.* (2016) is besproken hebben wij ervoor gekozen om voor de doeleinden van deze inventarisatie een analytische dimensie toe te voegen aan de dimensies die zijn overgenomen van de BAB: de dimensie activiteiten. De activiteiten gaan immers om wat initiatiefnemers uiteindelijk doen en omvatten daarmee ook de (mogelijke) veranderingen in het landschap die worden gerealiseerd. Eerder onderzoek naar groene zelf-governance laat zien dat de activiteiten waarmee een groen burgerinitiatief zich bezighoudt zeer divers zijn (De Groot *et al.*, 2012; Denters *et al.*, 2013; Salverda and Van Dam, 2008; Van Dam *et al.*, 2010; Van Dam *et al.*, 2011). Voorbeelden van dergelijke activiteiten omvatten bijvoorbeeld het organiseren van protest; het uitvoeren van beheer gericht op het beschermen van bepaalde soorten; het vlechten van heggen; het geven van natuurlessen op basisscholen; en het deelnemen aan besluitvormingsprocessen.

Voor de doeleinden van de inventarisatie is gekeken welke activiteiten er door de initiatiefnemers worden ontplooid. Deze zijn eerst omschreven. Op basis van deze omschrijvingen zijn er vervolgens zes categorieën van activiteiten opgesteld, waarop de verschillende voorbeelden zijn gescoord (bijvoorbeeld: doen ze wel of niet aan activiteiten op het gebied van educatie). Het gaat hierbij om beheer/onderhoud, aanplant/realisatie, educatie/voorlichting, inventarisatie/monitoring/studie, protest, en samenwerking/planvorming/inspraak. In de verdiepende analyse is voor elk van deze categorieën gekeken welke activiteiten er precies worden uitgevoerd, en is er ook een categorie 'overig' toegevoegd voor eventuele andere activiteiten.

Analysekenmerken activiteiten – inventarisatie

Activiteiten: de door de initiatiefnemers ondernomen activiteiten om geformuleerde doelstellingen van de initiatiefnemers te realiseren. Deze worden eerst kort omschreven en vervolgens onderverdeeld in verschillende categorieën. Deze categorieën zijn:

- Beheer/onderhoud
- Aanplant/realisatie
- Educatie/voorlichting
- Inventarisatie/Monitoring/studie
- Protest
- Samenwerking/planvorming/inspraak

Analysekenmerken activiteiten – verdiepende analyse

Aanplant/realisatie: een beschrijving van activiteiten gericht op het aanplanten of anderzijds realiseren van nieuw groen.

Beheer/onderhoud: een beschrijving van alle activiteiten die te maken hebben met beheer of onderhoud van groen/natuur/landschap of van bepaalde voorzieningen.

Educatie/voorlichting: een beschrijving van activiteiten die zich bezighouden met educatie, voorlichting, of het informeren van mensen met betrekking tot groen/natuur/landschap. Ook het geven van excursies valt hieronder.

Inventarisatie/monitoring/studie: een beschrijving van activiteiten met betrekking tot het verzamelen van informatie of doen van onderzoek naar groen/natuur/landschap.

Protest: een beschrijving van activiteiten waarbij men zich verzet tegen bepaalde ontwikkelingen, plannen of beleid.

Samenwerking/planvorming/inspraak: een beschrijving van activiteiten waarbij men probeert (politieke) invloed uit te oefenen of plannen te ontwikkelen in samenwerking met andere belanghebbenden, anders dan protest.

Overig: andere belangrijke activiteiten die vanuit het initiatief worden uitgevoerd en niet in bovenstaande categorieën vallen.

3.7 Effecten

Naast de inhoud, organisatie en activiteiten van groene zelf-governance kijken we in deze studie ook naar de effecten van verschillende voorbeelden van groene zelf-governance. Onder effecten verstaan wij fysieke en sociale resultaten die het gevolg zijn van activiteiten die zijn ondernomen vanuit voorbeelden van groene zelf-governance. Hierbij kan het gaan om expliciete veranderingen (bijvoorbeeld om nieuwe landschapselementen die zijn gerealiseerd of nieuwe sociale verbanden die zijn ontstaan), maar het kan ook gaan om resultaten waarbij er weinig is veranderd (bijvoorbeeld het behoud van landschapselementen of het in stand houden van sociale verbanden). Ook dit laatste kan worden gezien als een effect van groene zelf-governance, omdat de situatie anders was geweest indien er geen activiteiten hadden plaatsgevonden vanuit voorbeelden van groene zelf-governance.

Bij de effecten maken we expliciet onderscheid tussen fysieke en sociale effecten. Bij fysieke effecten gaat het om fysieke veranderingen of resultaten in de leefomgeving als gevolg van groene zelf-governance. Hierbij is er een directe invloed vanuit een voorbeeld van groene zelf-governance op de fysieke leefomgeving. Dit kan zijn omdat een bepaalde soort in aantal is toegenomen of omdat er een recreatiemogelijkheid is ontstaan. Fysieke effecten zien wij bij groene burgerinitiatieven op vier manieren: als ecologische effecten, (fysiek)cultuurhistorische effecten, gebruikseffecten en voedsel-effecten.

Sociale effecten zijn effecten die weliswaar geen directe fysieke impact hebben op de leefomgeving, maar die wel een impact hebben op sociaal vlak, bijvoorbeeld omdat zij bijdragen aan sociale verbanden of bewustwording over bepaalde waarden. Sociale effecten zien we bij groene burgerinitiatieven eveneens op vier manieren: als effecten op bewustwording en educatie, effecten op betrokkenheid bij natuur en bij de omgeving, effecten op sociale cohesie, en effecten op gezondheid.

De effecten van groene zelf-governance maken geen deel uit van de inventarisatie. De manier waarop is deze uitgevoerd biedt geen ruimte voor een studie naar effecten, waarbij er een expliciete link wordt gelegd tussen activiteiten die worden ondernomen en de resultaten hiervan in fysieke en sociale zin. De effecten van groene zelf-governance zijn daarmee uitsluitend onderwerp van studie geweest in de verdiepende analyse. Daarbij is voornamelijk gebruik gemaakt van een self-assessment door respondenten en eveneens een inschatting gemaakt door de onderzoekers op basis van beschikbare bronnen. Hierbij zijn twee belangrijke kanttekeningen te maken. Als eerste is het niet altijd precies duidelijk welke invloed er is geweest vanuit groene zelf-governance en hoe de situatie was geweest als er geen burgerinitiatief aan te pas was gekomen. Ten tweede is de effectanalyse sterk gebaseerd op een self-assessment vanuit respondenten bij diverse burgerinitiatieven, wat mogelijk tot een enigszins vertekend beeld kan leiden.

Analysekenmerken effecten – verdiepende analyse

Ecologische effecten: de effecten van het voorbeeld in termen van ecologie, biodiversiteit en natuurbescherming.

Cultuurhistorische effecten: de effecten van het initiatief in termen het fysiek beschermen van cultuurhistorie, identiteit en landschapselementen.

Gebruikseffecten: de effecten van het initiatief in termen van het benutten van groen voor menselijk gebruik.

Voedseleffecten: de effecten van het initiatief in termen van het produceren van voedsel.

Effecten op bewustwording: de effecten van het initiatief in termen van educatie en het in contact brengen van mensen met de natuur.

Effecten op betrokkenheid: de effecten in termen van het actief betrekken van mensen bij het initiatief of bij de fysieke omgeving.

Effecten op sociale cohesie: de effecten van het voorbeeld van groene zelf-governance in termen van het ontstaan of in stand houden van verbanden en sociale samenhang tussen burgers onderling.

Effecten op gezondheid: de effecten van het initiatief in termen van (menselijke) gezondheid.

Overige effecten: effecten anders dan de hierboven beschreven effecten.

4 Extra ideaaltypen

Hieronder volgt een beschrijving van de ideaaltypen *financiële ondersteuning* en *sociaal ondernemerschap*. Deze typen komen beiden zeer beperkt voor in onze studie, en zijn daarom niet opgenomen in de hoofdrapportage. Hieronder volgt alsnog een beschrijving van beide ideaaltypen.

4.1 Financiële ondersteuning

In de jaren 2009-2011 werden de Schoorlse duinen getroffen door ruim 90 (aangestoken) branden, die zo'n 300 hectare duingebied verwoestten. Dit ging veel burgers aan het hart. Een aantal van hen richtte Stichting Mijn Duin op om geld in te zamelen voor preventie en voor herstel van de duinen. Hiervoor zou een totaalbedrag van €3 miljoen nodig zijn, terwijl zowel de gemeente als terreineigenaren (Staatsbos-beheer en drinkwaterbedrijf PWN) hier geen middelen voor beschikbaar hadden.

Via verschillende vormen van crowdfunding en sponsoring, zoals SMS-acties en een Koninginnedag-actie, werd door de Stichting zo'n €25.000 opgehaald. Na een aanvankelijke snelle start viel het initiatief echter uiteen. Stichting Mijn Duin had te weinig actieve vrijwilligers om zijn activiteiten te kunnen continueren, en ook werd er aanmerkelijk minder geld ingezameld dan beoogd. Een aantal van de initiatiefnemers sloot zich aan bij de Vrienden van de Schoorlse Duinen, een groep met ruim 100 actieve vrijwilligers. Het door Stichting Mijn Duin ingezamelde geld is gebruikt om een waterput in het gebied aan te leggen zodat er bij toekomstige branden beter kan worden gereageerd.

Onder *financiële ondersteuning* rekenen wij een groep initiatieven van groene zelf-governance die zich voornamelijk richten op het verwerven van hulpbronnen voor behoud, bescherming en beheer van groen, natuur en landschap. Voorbeelden van financiële ondersteuning kunnen bijvoorbeeld gaan over crowdfunding of het op andere wijze verzamelen van (sponsor)bijdragen voor de natuur. Zo zamelde Stichting Mijn Duin bij Schoorl €25.000 in voor het herstellen van een door branden verwoest duingebied (zie kader) . Stichting Buur Maakt Natuur heeft inmiddels €30.000 euro ingezameld voor de aankoop en inrichting van landbouwgrond als nieuwe natuur bij Doetinchem.

Omdat burgers in deze voorbeelden van zelf-governance een belangrijke en vaak initiërende actor zijn in het realiseren, beschermen en/of beheren van natuur en landschap en daarbij expliciet een groene doelstelling hanteren, valt dit type initiatief onder de in dit onderzoek gehanteerde definitie van groene zelf-governance. Een belangrijke voetnoot daarbij is wel dat deze bescherming indirect is: men is bij financiële ondersteuning vooral gericht op het faciliteren van natuurbescherming door het verwerven van hulpbronnen. Activiteiten ondernomen door voorbeelden van financiële ondersteuning vallen daarmee deels buiten de zes categorieën onderscheiden in de inventarisatie. Initiatieven die onder het ideaaltype financiële ondersteuning vallen zijn wel vaak betrokken bij activiteiten die een vorm van planvorming/samenwerking omvatten.

Er is bij dit ideaaltype altijd sprake van een expliciete, fysiek groene doelstelling. Deze kan van ecologische of cultuurhistorische aard zijn maar ook de gebruiksfunctie benadrukken. Vaak is er een combinatie van deze drie. Zo zamelt Stichting Buur Maakt Natuur via crowdfunding geld in om een natuurgebied aan te kopen en in te richten, waarmee zij zowel natuurontwikkeling als extensieve recreatie beogen te stimuleren. Stichting landschapsfonds Eem en Vallei zamelde geld in om in de omgeving van Hoogland het landschap aantrekkelijker en toegankelijker te kunnen maken. Dit geld werd onder andere uitbesteed aan agrariërs die landschapsdiensten leverden. Het Landschapsfonds droeg daarnaast ook zorg voor de ontwikkeling van een aantal klompenpaden. Stichting Mijn Duin zamelde geld in voor het herstel van een door brand beschadigd duingebied, en legde met dat geld een waterput in het gebied aan om toekomstige branden beter te kunnen bestrijden (zie kader).

Bij initiatieven die onder financiële ondersteuning vallen, wordt er gebruik gemaakt van formele constructies voor stromingen van financiering. Middelen worden voornamelijk vergaard via sponsoring, maar ook donaties zijn belangrijk. Er is in een aantal gevallen betrokkenheid van banken en/of andere partijen uit het bedrijfsleven. Rondom een initiatief van dit ideaaltype bevindt zich soms een netwerk met andere soorten initiatieven die profiteren van de door dit initiatief vergaarde hulpbronnen. In het geval van Stichting Mijn Duin zijn er voornamelijk contacten met de gebiedsbeheerders, drinkwaterbedrijf PWN en Staatsbosbeheer. Stichting Buur Maakt Natuur werkt nauw samen met de gemeente Doetinchem.

Een belangrijk effect van financiële ondersteuning is dat er geld wordt gerealiseerd voor natuur of landschap. Hoe deze effecten uitpakken in termen van ecologie, cultuurhistorie of de gebruiksfunctie van groen staat niet van tevoren vast, en is afhankelijk van hoe het geld wordt ingezet. In principe zou er een positief effect op minimaal één van deze aspecten moeten worden gerealiseerd. Sociale effecten kunnen samenhangen met campagnes rondom bewustwording die worden gevoerd om geld in te zamelen. Verder lijken deze beperkt.

4.2 Sociaal ondernemerschap

Het **Hof van Twello** is in 2003 opgericht als Stichting Climaxplant. De initiatiefnemers beoogden aanvankelijk om een onderzoeksbedrijf op te zetten voor nieuwe producten en gewassen in kleinschalige landbouw. Uitgangspunt daarbij was dat een vitaal platteland alleen zou kunnen bestaan zonder subsidies.

In 2004 pachtten de initiatiefnemers een hoeve met daarbij 12 ha grond. Op deze grond begon men met de teelt van diverse gewassen. Ook werd er een streekwinkel geopend en werden er poelen, bomensingels, een wijngaard, een blotevoetenpad, kruidentuin en pomologische tuin aangelegd. Inmiddels kent het gebied meerdere Rode-Lijstsoorten en een grote hoeveelheid vogels. Doelen omvatten het bevorderen van streekproductie, lokale economie en een kleinschalig landschap. Daarbij is er ook aandacht voor de natuur.

Het Hof van Twello is een commerciële onderneming. Zij verdienen aan voedselproductie, catering, moestuintjes, ze organiseren workshops en kinderfeestjes, verkopen streekproducten en hebben een minicamping. Er is naast commerciële activiteiten ook aandacht voor biodiversiteit en cultuurhistorie. Dit uit zich ook in samenwerking met NGO's op het gebied van natuur, milieu en cultuurhistorie. Het Hof Van Twello is de laatste jaren doorgegroeid en pacht inmiddels ook elders 6 hectare grond.

Bij *sociaal ondernemerschap* gaat het om initiatieven met een groene doelstelling waarbij hulpbronnen voornamelijk gerealiseerd worden vanuit opbrengsten. Een belangrijk (impliciet of expliciet) nevendoel van dergelijke initiatieven is het genereren van financiële opbrengsten en daarmee mogelijk werkgelegenheid verschaffen. Vaak is er hierbij een koppeling tussen lokaal groen en een breder maatschappelijk thema zoals zorg, educatie, biodiversiteit of energievoorziening. Sociaal ondernemerschap kan zowel binnen als buiten beschermde natuur plaatsvinden. Er is daarbij altijd een groene doelstelling, en meestal daarbij ook een sociale doelstelling.

De activiteiten waarmee bij sociaal ondernemerschap geld wordt verdiend, zijn vaak niet direct gelieerd aan het beheer of aan de fysieke opbrengst van het groen zelf, maar aan zaken waarbij groen een belangrijke nevenfunctie vervult. Het kan hierbij bijvoorbeeld gaan om zorg, recreatie of natuurbegraven. Zo gebruikt natuurbegraafplaats Weverslo in Heide de opbrengsten van het natuurbegraven voor het onderhoud van een groen gebied met bijbehorend landgoed. In het plan van Stichting Maas-Waal Symbiose wordt geld verdiend met energiewinning door een verbinding tussen de Maas en Waal te creëren nabij Heerwaarden. Zij beogen daarmee onder andere de ecologische wisselwerking tussen de benedenlopen van beide rivieren te herstellen, 50 hectare riviergebonden natuur te ontwikkelen, recreatieve waarden te stimuleren en het cultuurhistorisch landschap te herstellen.

Zorglandgoed Laagduurswolde verdient geld met zorg voor mensen met niet aangeboden hersenletsel en beoogt daarmee om een landgoed te behouden. BSO Wijs verdient geld door kinderopvang in de natuur aan te bieden en beoogt daarmee onder andere om kinderen in contact te brengen met de natuur. In veel gevallen wordt er bij een dergelijk initiatief ook iets aan beheer van groen gedaan. Indien een initiatief plaatsgebonden is gaat het daarbij al snel om meerdere hectaren - veel van deze initiatieven spelen op relatief grote schaal. Ondanks dat opbrengsten de belangrijkste financiële hulpbron vormen hebben niet alle voorbeelden van groen ondernemerschap een winstdoelstelling, wat ook te zien is uit het feit dat het soms stichtingen zijn. Niettemin is het bij sommige van de initiatieven in deze paragraaf enigszins de vraag tot in welke mate het nog burgerinitiatieven zijn, of wanneer er sprake is van een onderneming, zoals in het voorbeeld van het Hof van Twello.

Afhankelijk van de doelstelling en de ondernomen activiteiten kan een initiatief van sociaal ondernemerschap zich op verschillende actoren richten. Meestal is er wel een netwerk met verschillende NGO's en overheden. In alle gevallen van sociaal ondernemerschap verworden de initiatiefnemers tot een formeel rechtspersoon. Zij werken soms (deels) met betaalde krachten, maar daarnaast ook soms met vrijwilligers. Vaak is er enige mate van formalisering via vergunningverlening.

Een duidelijk beeld over de effecten van groen ondernemerschap lijkt lastig in te schatten vanwege de diversiteit aan ondernemingen. Niettemin kunnen effecten op het gebied van groen wel degelijk positief uitpakken. Zo zou Stichting Maas-Waal symbiose een significante bijdrage aan de natuur (en zelfs 50 hectare nieuwe NNN) kunnen realiseren, indien plannen doorgang vinden. Dit doorgaan is echter nog steeds onzeker omdat Rijkswaterstaat niet akkoord is. Zorglandgoed Laagduurswolde en Natuurbegraafplaats Weverslo vergaren middelen die worden ingezet om natuur en landschap te beheren. De effecten van BSO Wijs zijn vooral sociaal, maar kunnen door een vergroot bewustzijn ook belangrijk zijn voor de natuur.

Veel van het groen sociaal ondernemerschap komt vanuit bestaande ondernemers zoals boeren, zorginstellingen, horeca of campingeigenaars, en valt daarmee buiten dit onderzoek. Er zijn echter ook burgers die dergelijke initiatieven ondernemen. Als zij succesvol zijn kunnen zij zich ontwikkelen van idealistisch gemotiveerde burgers via eenmansbedrijfjes tot een succesvol bedrijf met meerdere werknemers. In dat laatste stadium vallen ze weer buiten dit onderzoek vanwege onze scherpe afbakening van groene zelf-governance. Voorbeelden van sociaal ondernemerschap zijn daarmee slechts beperkt onderwerp van analyse in onze inventarisatie, omdat wij ons hebben gefocust op zelf-governance vanuit burgers en niet op groen sociaal-ondernemerschap vanuit bijvoorbeeld boeren of reeds bestaande zorginstellingen. Vanuit andere bronnen weten wij dat er wel een veelvoud aan dergelijke initiatieven bestaat (Salverda *et al.*, 2012).

5 Uitwerking ideaaltypologie

5.1 Natuurbeheer

ALGEMEEN

- Er is een redelijk grote diversiteit binnen voorbeelden van natuurbeheer.
- Voorbeelden van natuurbeheer kunnen zowel gericht zijn op het beheer van een specifiek gebied, het beheren van groen in algemene zin, als op het aanplanten en realiseren van nieuwe groene elementen in het landschap.
- Uit de verdiepende analyse blijkt dat in ieder geval een deel van de groepen die onder dit type vallen ook natuur binnen beschermde natuurgebieden (NNN, Natura 2000) beheren.

ACTIVITEITEN

- Bij natuurbeheer is beheer normaal gesproken de belangrijke activiteit. Voorbeelden van beheer uit de verdiepende analyse omvatten maaien, knotten, sloten baggeren, soortgericht beheer, het graven van slootjes, bouwen van een molen, onderhoud van een vijver, en het beheren van een kudde koeien.
- Daarnaast zijn voorbeelden ook regelmatig gericht op aanplant/realiseren van nieuw groen. Hierbij gaat het echter niet om grootschalige veranderingen in landschap/landgebruik.
- Voorbeelden van natuurbeheer zijn beperkt tot niet betrokken bij politieke activiteiten.
- Educatie komt soms wel voor en kan bijvoorbeeld betrekking hebben op rondleidingen, wandeltochten, workshops en lezingen.

DISCOURS

- Er is een redelijke variatie in type groen.
- Dit type initiatief is vaak gericht op het verbeteren, behouden of reconstrueren van groen.
- Fysieke doelen zijn primair, sociale doelen zijn hoogstens secundair en zijn regelmatig niet van belang.
- Ecologische doelen zijn belangrijk. Deze hebben onder andere betrekking op behoud van soortengemeenschappen, het beschermen van natuurwaarden, het tegengaan van verschraling en het behoud van diversiteit in het landschap
- Daarnaast spelen echter ook doelen op het gebied van cultuurhistorie een belangrijke rol. Cultuurhistorische doelen hebben betrekking op het behouden van cultuurhistorische elementen, het historisch streekbeeld/landschap, en het bewaren van natuurhistorisch erfgoed. Daarmee lijkt ook cultuurhistorie een belangrijk thema te zijn in natuurbeheer, en dat is onder andere te zien in cultuurhistorische elementen zoals grafheuvels, boomgaarden, graslanden en een (historische) kruidentuin die worden genoemd.
- Gebruiksdoelen staan wat minder centraal.

ACTOREN

- Groepen van natuurbeheer zijn meestal ontstaan als burgerinitiatief.
- Bij natuurbeheer is er vaak sprake van contacten met in ieder geval óf een NGO, óf een overheid, óf een TBO, óf een partij uit het bedrijfsleven. Regelmatig is er contact met meerdere van deze actoren.
- Contacten met de gemeente zijn relatief belangrijk: er is vaak overleg en soms ook ondersteuning vanuit de gemeente (subsidie).
- Ook contacten met TBO's zijn regelmatig zichtbaar, maar niet bij alle voorbeelden.
- Contacten met het bedrijfsleven zijn er vooral via sponsoring, dit kan zowel financieel als in natura zijn.
- De omvang in aantallen vrijwilligers varieert van redelijk klein tot redelijk groot.

SPELREGELS

- Bij natuurbeheer wordt er gewerkt op terreinen die niet in eigendom van de initiatiefnemers zijn. Hierdoor is er meestal een overleg met de betreffende terreineigena(a)r(en).

-
- Er is vaak sprake van formalisering als rechtspersoon, bijvoorbeeld om aansprakelijkheid te regelen of pachtovereenkomsten te kunnen sluiten.
 - Formalisering vindt soms plaats via pachtovereenkomsten of contactovereenkomsten, maar dit is niet bij alle voorbeelden zichtbaar.

HULPBRONNEN

- Gereedschap is belangrijk om het beheer mee uit te voeren.
- Daarnaast ook geld (herkomst vanuit o.a. subsidie, sponsoring, donaties, eigen middelen).
- Immateriële hulpbronnen: kennis over beheer/onderhoud.

EFFECTEN

- Effecten lijken voornamelijk fysiek te zijn, hoewel er ook sociale effecten te zijn zien.
- Effecten op het gebied van ecologie zijn te zien bij alle voorbeelden in de verdiepende analyse. Sommige respondenten zijn vrij gematigd in het inschatten van deze effecten, waarbij het in één geval zelfs de vraag is of dit effect positief of negatief is vanuit ecologisch oogpunt. Niettemin lijkt het aannemelijk, gezien de activiteiten die worden ondernomen, dat er een duidelijk positief effect is. Voorbeelden uit de verdiepende analyse zijn het terugkeren van doelsoorten en het behoud van flora en fauna.
- Vaak ook cultuurhistorische effecten (o.a. behoud erfgoed, knotten wilgen, focus op authenticiteit en lokaal karakter).
- Gebruikseffecten hebben te maken met wandelmogelijkheden of toegang tot groen als gevolg van initiatieven, of hebben betrekking op recreatieve voorzieningen.
- Op basis van de verdiepende analyse is niet in te schatten of natuurbeheer bijdraagt aan betrokkenheid bij groen/natuur. Wel worden er bij sommige voorbeelden effecten op bewustwording benoemd en is bij 1 voorbeeld sociale cohesie erg belangrijk.

OVERIG

- Onzekerheden over financiering worden soms geïdentificeerd als een bedreiging voor continuïteit.

GEBIEDSGERICHTE WERKGROEPEN

ALGEMEEN

- Gebiedsgerichte werkgroepen zijn gericht op een specifiek gebied. Dit kan zowel een natuurgebied, cultuurlandschap/polder als een park of stedelijk groen zijn.
- De oppervlakte van het gebied kan sterk verschillen, van kleiner dan een hectare tot ver boven de 100 hectare.
- Het hoeft niet zo te zijn dat dit hele gebied onder handen wordt genomen. Het kan ook gaan om bepaalde delen van het gebied of bepaalde elementen in dit gebied.

ACTIVITEITEN

- Gebiedsgerichte werkgroepen hebben beheer als belangrijkste activiteit.
- Zij zijn tevens vaak gericht op aanplant en realisatie van nieuw groen, maar lang niet in alle gevallen. Dit hangt ook af van het discours (behouden of verbeteren).
- Monitoring (zowel van groen als van wet- en regelgeving) en educatie kunnen ook voorkomen.
- Ook worden er regelmatig politieke activiteiten ontplooid, maar deze zijn secundair aan bovenstaande activiteiten.

DISCOURS

- Gebiedsgerichte werkgroepen zijn gericht op het verbeteren, reconstrueren of in stand houden van bestaand groen.
- Soms wordt de huidige waarde van groen in het gebied als ontoereikend gezien, soms wil men deze waarde juist behouden.
- In tegenstelling tot initiatieven die vallen onder natuurontwikkeling wordt veel meer uitgegaan van de huidige situatie en wordt deze als startpunt genomen. Er wordt niet beoogd om iets (vrijwel volledig) nieuws te realiseren, maar veel meer om bestaande kwaliteiten te verbeteren en/of versterken, dan wel enige mate van nieuwe kwaliteiten te realiseren zonder 'het oude' daarbij

volledig te vervangen. Met andere woorden: de doelsituatie qua beoogd groen is niet radicaal verschillend van de startsituatie.

- Er is bij gebiedsgerichte werkgroepen een grote diversiteit in typen groen. Meestal valt dit in categorieën bos, heide en overig natuur; agrarisch groen/cultuurlandschap; of park/stadsgroen/tuinen.

ACTOREN

- Er is vaak betrokkenheid van NGO's bij gebiedsgerichte werkgroepen.
- Ook is er regelmatig betrokkenheid van overheden, TBO's of bedrijfsleven.
- Gebiedsgerichte werkgroepen hebben vaak minimaal enkele tientallen vrijwilligers.

SPELREGELS

- Geen eenduidig beeld

HULPBRONNEN

- Geen eenduidig beeld

ALGEMENE WERKGROEPEN

ALGEMEEN

- Algemene werkgroepen werken vaak op terreinen van anderen zoals boeren, TBO's of gemeenten. Echter wel met burgers in de belangrijkste rol en niet puur op aansturing van een terreineigenaar (dat is geen zelf-governance maar vrijwilligerswerk).
- Algemene werkgroepen zijn niet gebonden aan een specifiek gebied zoals de gebiedsgerichte werkgroepen. Zij werken op verschillende locaties, vaak ook van verschillende eigenaren.
- Er bestaan ook veel soortgelijke werkgroepen die bijvoorbeeld onder Staatsbosbeheer of Agrarische Natuurverenigingen werken. Dergelijke groepen zijn niet meegenomen in deze inventarisatie omdat ze buiten onze definitie van groene zelf-governance vallen.

ACTIVITEITEN

- Algemene werkgroepen hebben beheer vaak als belangrijkste activiteit.
- Zij zijn vaak tevens gericht op het aanplanten/realiseren van nieuw groen.
- Hiernaast zijn er soms ook activiteiten op het gebied van educatie, maar over het algemeen zijn deze ondergeschikt aan de hierboven genoemd activiteiten.

DISCOURS

- Er is een redelijke variatie in soort groen, dit verschilt per voorbeeld.
- Wel houden algemene werkgroepen zich relatief vaak bezig met landschapselementen, zoals bomenrijen en knotwilgen.
- Dit type initiatief is voornamelijk gericht op fysieke doelen, sociaal-culturele doelen zijn relatief minder belangrijk of (vaak) afwezig.
- Cultuurhistorische doelen zijn ook belangrijk en vaak gericht op streekeigenheid.

ACTOREN

- Algemene werkgroepen onderhouden vaak een relatie met in ieder geval een overheid of TBO of boeren (landeigenaren).
- Algemene werkgroepen maken vaak deel uit van het netwerk rondom Landschapsbeheer Nederland.

SPELREGELS

- Geen duidelijk beeld

HULPBRONNEN

- Geen duidelijk beeld

LANDSCHAPSVERFRAAIING

ALGEMEEN

- Landschapsverfraaiing is een vorm van natuurbeheer voornamelijk gericht op het realiseren van nieuwe, vaak relatief kleinschalige elementen in het landschap.

ACTIVITEITEN

- Activiteiten zijn bij landschapsverfraaiing voornamelijk gericht op het realiseren van relatief kleinschalige elementen in het landschap.
- In sommige gevallen worden deze elementen later actief beheerd (bijvoorbeeld door heggen te snoeien).

DISCOURS

- Qua soort groen is landschapsverfraaiing voornamelijk gericht op landschapselementen. Het gaat hierbij bijvoorbeeld over heggen, houtwallen, akkerranden of bomenrijen. Het kan ook gaan over (stedelijke) elementen zoals bloembakken of (ook) bomenrijen gaan.
- Activiteiten kunnen soms ondernomen worden vanuit cultuurhistorisch oogpunt, maar kunnen ook vanuit een meer ecologische doelstelling plaatsvinden.

ACTOREN

- Voorbeelden van landschapsverfraaiing onderhouden vaak een relatie met in ieder geval een overheid of TBO of boeren (landeigenaren).

SPELREGELS

- Geen duidelijk beeld.

HULPBRONNEN

- Geen duidelijk beeld.

5.2 Natuurontwikkeling

ALGEMEEN

- Natuurontwikkeling is altijd gebiedsgericht: in de meeste gevallen op één specifiek gebied, maar soms ook gericht op een klein aantal gebieden gelegen in dezelfde regio.
- Oppervlakte: meestal groter dan 1 ha, ongeveer tot 10 ha.
- Dit type van zelf-governance is specifiek gericht op het realiseren van nieuw groen of nieuwe natuur met een blijvend karakter. Het gaat hierbij altijd om ingrijpende veranderingen in het landschap.
- Zowel binnen als buiten aangewezen natuurgebieden

ACTIVITEITEN

- Aan veel van deze initiatieven gaat een (politiek) traject van planvorming en overleg vooraf.
- Bij landschapsverandering en nieuw groen is de aanplant/realisatie van nieuw groen belangrijk en/of de omvorming van bestaand groen een belangrijke activiteit.
- Na de aanplant zijn initiatiefnemers regelmatig ook betrokken bij het beheer.

DISCOURS

- Bij natuurontwikkeling gaat het vaak om groen uit de categorie bos, heide en overig natuur. Maar het kan ook gaan om parken of soms om agrarische natuur/cultuurlandschap.
- Dit type zelf-governance is meestal gericht op een specifieke locatie of een specifiek gebied met een reeds bestaande functie.
- Deze locatie kan reeds een groene functie hebben of zelfs een natuurgebied zijn, maar dit gebied of deze functie wordt gezien als onvoldoende (men wil bijvoorbeeld bos waar grasland is). Met andere woorden: de doelsituatie verschilt sterk van de startsituatie die als ongewenst of ontoereikend wordt gezien.
- Er wordt vaak expliciet gesproken van nieuwe natuur.

- Er ligt vaak enige nadruk op ecologische waarden zoals biodiversiteit.
- Fysieke doelen zijn primair. De nadruk kan daarbij liggen op ecologie, cultuurhistorie of gebruik. Niet zelden is er sprake van een combinatie van die drie.

ACTOREN

- Vanwege de omvang vaak een redelijk aantal vrijwilligers: de voorbeelden uit de verdiepende analyse hebben 10 tot 50 actieve vrijwilligers.
- Er is in ieder geval overleg met/betrokkenheid van de grondeigenaar. Dit kan een gemeente/overheid, particulier of TBO zijn. Betrokkenheid van gemeenten is vaak zichtbaar, maar ook betrokkenheid van provincies komt hier regelmatig voor.
- Sponsoring vanuit bedrijven lijkt vrij vaak voor te komen bij natuurontwikkeling.

SPELREGELS

- Omdat het om omvorming van gebieden gaat is er vaak contact met gemeenten – enige mate van formalisatie is vaak nodig en hierbij komt de gemeente kijken. Dit kan bijvoorbeeld via een wijziging van het bestemmingsplan of een contractuele afspraak.

HULPBRONNEN

- Vanwege de ingrijpende maatregelen die worden genomen gaat het al snel om relatief substantiële bedragen, tot zelfs (ver) boven de miljoen euro.
- Initiatieven van natuurontwikkeling ontvangen redelijk vaak subsidie.
- Tevens worden ze redelijk vaak gesponsord.

EFFECTEN

- Voornamelijk fysieke effecten worden expliciet benoemd, sociaal-culturele effecten lijken op basis van de verdiepende analyse minder belangrijk.
- Significante ecologische effecten kunnen worden verwacht door grootschalige omvormingen in het landschap. Deze hoeven niet noodzakelijkerwijs positief uit te pakken voor bijvoorbeeld biodiversiteit, maar meestal lijkt een positief ecologisch effect te verwachten.
- Ook op het gebied van cultuurhistorie kunnen effecten significant zijn: bijvoorbeeld omdat er aandacht wordt besteed aan streekeigen beplanting, hoogstamfruit of lokaal cultureel erfgoed. Opvallend en hiermee samenhangend is dat effecten op het gebied van voeding (door hoogstamfruitbomen) ook redelijk veel voorkomen.
- Positieve gebruikseffecten zijn vaak zichtbaar en hebben bijvoorbeeld te maken met verfraaiing van het landschap en met wandelmogelijkheden.
- Sociaal-culturele effecten worden beperkter ingeschat. Bewustwording en betrokkenheid worden soms in kleine mate gezien, maar soms ook niet. Sociale cohesie en gezondheid lijken niet aan de orde.
- Er zijn vaak institutionele effecten: wijzigingen van bestemmingsplannen of andere gemeentelijk beleid

5.3 Soortbescherming

ALGEMEEN

- Het belangrijkste kenmerk van initiatieven van soortbescherming is dat zij zijn gericht op een specifieke soort planten, schimmels of dieren.
- Groepen gericht op soortbescherming zijn in Nederland via o.a. Sovon Vogelonderzoek Nederland en RAVON wijdverspreid. Dergelijke clubs (Sovon, RAVON en KNNV) zijn echter veelal niet opgenomen in de inventarisatie omdat zij deel uitmaken van een geïnstitutionaliseerd netwerk met lokale afdelingen, waar de focus tijdens de zoektocht niet op heeft gelegen.
- Soortbescherming kan zich specifiek op een soort in een bepaald gebied richten (bijvoorbeeld door het aanleggen van een vlindertuin), of meer algemene maatregelen voor een bepaalde soort nemen, door bijvoorbeeld nesten van weidevogels in een bepaalde regio te beschermen.

ACTIVITEITEN

- Als belangrijkste activiteit bij soortbescherming zien we vaak (soortgericht) beheer.

-
- Monitoring en inventarisatie zijn ook vrij vaak zichtbaar (bijvoorbeeld door tellingen of het inventariseren van nesten/burchten om ze te kunnen beschermen).
 - Aanplant is vaak zichtbaar bij soortbescherming als een voorbeeld zich richt op insecten (insectenhôtels), vlinders (vlindertuin) en bijen (bijentuin) – voornamelijk in het subtype soortentuinen.
 - Educatie en protest zijn soms zichtbaar als activiteit.

DISCOURS

- Soortbescherming is specifiek gericht op een bepaalde soort 'groen'. Dit kunnen planten of zelfs schimmels zijn, maar in de inventarisatie gaat het voornamelijk om bepaalde diersoorten. Of, om meer specifiek te zijn, om bepaalde taxonomische eenheden zoals een familie of orde.
- Soorten/taxonomische eenheden die meerdere keren in de inventarisatie voorkomen zijn o.a. weidevogels, bijen, vlinders, insecten.
- Ecologische doelen zijn duidelijk primair, doelen op het gebied van gebruik of cultuurhistorie spelen nauwelijks. Bewustwording (educatie) over specifieke soorten is een sociaal-culturele doelstelling die regelmatig voorkomt.

ACTOREN

- Er is veel samenwerking met NGO's. Voorbeelden hiervan zijn Sovon, RAVON en KNNV, maar ook lokale natuur- en milieuclubs, wijkraden/dorpsbelangen, vogelbescherming, IVN, historische verenigingen.
- Aantallen vrijwilligers zijn vrij variabel: van 10 tot meer dan 100.
- Een aantal voorbeelden maakt deel uit van een groot regionaal netwerk; dit zijn dan vaak de voorbeelden met 100 of meer vrijwilligers. Een aantal voorbeelden is veel meer lokaal geïntereerd en heeft minder vrijwilligers en een kleiner netwerk.
- Veel contacten met overheden: in alle gevallen met de gemeente, bij een meer regionale oriëntatie vaak ook met provincie en dan tevens soms ook contacten met TBO's.

SPELREGELS

- Geen eenduidig beeld

HULPBRONNEN

- Een belangrijke hulpbron bij soortbescherming is soort-specifieke kennis. Deze kennis is veelal intern.
- Subsidies en donaties vormen belangrijke bronnen van inkomsten

EFFECTEN

- Leveren een positieve bijdrage aan de populaties van bepaalde soorten en hebben daarmee in principe een positief ecologisch effect.
- Opvallend is dat ook een grote hoeveelheid sociale effecten wordt genoemd: bewustwording over en betrokkenheid bij de natuur, en dan vaak specifiek bij bepaalde soorten, zijn veelvuldig geïdentificeerde effecten van soortbescherming.

OVERIG

- Zorgen over continuïteit, indien aan de orde, hebben vooral te maken met het binden van vrijwilligers en/of het wegvallen van financiering/faciliteiten.

SOORTGERICHTE WERKGROEPEN

ALGEMEEN

- Het belangrijkste kenmerk van initiatieven soortgerichte werkgroepen is dat zij zijn gericht op een specifieke soort planten, schimmels of dieren.
- Soortgerichte werkgroepen zijn in Nederland via o.a. Sovon en RAVON wijdverspreid. Dergelijke clubs (Sovon, RAVON en KNNV) zijn echter veelal niet opgenomen in de inventarisatie omdat zij deel uitmaken van een geïnstitutionaliseerd netwerk met lokale afdelingen, waar de focus tijdens de zoektocht niet op heeft gelegen.

ACTIVITEITEN

- Beheer als (veruit) belangrijkste activiteit bij soortbescherming.
- Monitoring en inventarisatie zijn ook vrij vaak zichtbaar (bijvoorbeeld door tellingen of het inventariseren van nesten/burchten om ze te kunnen beschermen).
- Educatie en protest zijn soms zichtbaar als activiteit.

DISCOURS

- Soortbescherming is specifiek gericht op een bepaalde soort 'groen'. Dit kunnen planten of zelfs schimmels zijn, maar in de inventarisatie gaat het voornamelijk om bepaalde diersoorten. Of, om meer specifiek te zijn, om bepaalde taxonomische eenheden zoals een familie of orde.
- Soortgerichte werkgroepen richten zich vrij vaak op weidevogels.
- Ecologische doelen zijn duidelijk primair, doelen op het gebied van gebruik of cultuurhistorie spelen nauwelijks. Bewustwording (educatie) over specifieke soorten is een sociaal-culturele doelstelling die regelmatig voorkomt.

ACTOREN

- Er is veel samenwerking met NGO's. Voorbeelden hiervan zijn Sovon, RAVON en KNNV, maar ook lokale natuur- en milieuclubs, wijkraden/dorpsbelangen, vogelbescherming, IVN, historische verenigingen.
- Aantallen vrijwilligers variabel, tot meer dan 100.
- Een aantal voorbeelden maakt deel uit van een groot regionaal netwerk; dit zijn dan vaak de voorbeelden met 100 of meer vrijwilligers.
- Veel contacten met overheden: in alle gevallen met de gemeente, bij een meer regionale oriëntatie vaak ook met provincie en dan tevens soms ook contacten met TBO's.

SPELREGELS

- Voorbeelden van soortbescherming zijn vaak onderdeel van/bijdragend aan een groter netwerk gericht op een bepaalde soort of groep van soorten (zoals Sovon, RAVON).

HULPBRONNEN

- Een belangrijke hulpbron bij soortbescherming is soort-specifieke kennis. Deze kennis is veelal intern.
- Subsidies en donaties vormen belangrijke bronnen van inkomsten.

EFFECTEN

- Leveren een positieve bijdrage aan de populaties van bepaalde soorten en hebben daarmee in principe een positief ecologisch effect.
- Opvallend is dat ook een grote hoeveelheid sociale effecten wordt genoemd: bewustwording over en betrokkenheid bij de natuur, en dan vaak specifiek bij bepaalde soorten, zijn veelvuldig geïdentificeerde effecten van soortbescherming.

SOORTENTUINEN

ALGEMEEN

- Soortentuinen zijn voorbeelden van soortbescherming die zijn gebonden aan een specifieke locatie, vaak 'tuin' genoemd. Dit zijn (vaak relatief kleine) gebieden die zijn ingericht voor een bepaalde soort of een bepaalde groep van soorten
- Bij soortentuinen richt men zich specifiek op een soort in een bepaald gebied, bijvoorbeeld door het aanleggen van een vlindertuin of insectentuin.

ACTIVITEITEN

- Beheer/tuinonderhoud is een belangrijke activiteit.
- Aanplant is bij soortentuinen ook erg belangrijk: met het creëren van de juiste omstandigheden en het aanplanten van het juiste groen kunnen bijen, vlinders of insecten toenemen.
- Educatie is soms zichtbaar als activiteit.

DISCOURS

- Soortentuinen zijn specifiek gericht op een bepaalde soort 'groen'. Dit kunnen planten of zelfs schimmels zijn, voornamelijk bepaalde diersoorten. Of, om meer specifiek te zijn, om bepaalde taxonomische eenheden zoals een familie of orde.
- Soortentuinen richten zich vaak op bijen, vlinders en/of insecten.
- Ecologische doelen zijn duidelijk primair, maar gebruiksdoelen zijn soms ook belangrijk, vooral op het gebied van verfraaiing van de omgeving. Bewustwording (educatie) over specifieke soorten is een sociaal-culturele doelstelling die regelmatig voorkomt.

ACTOREN

- Aantallen vrijwilligers zijn vrij klein, ongeveer 5 tot 30.
- Vaak contacten met gemeente

SPELREGELS

- Geen eenduidig beeld

HULPBRONNEN

- Een belangrijke hulpbron bij soortbescherming is soort-specifieke kennis. Deze kennis is veelal intern.
- Subsidies en eigen middelen vormen belangrijke bronnen van inkomsten

EFFECTEN

- Leveren een positieve bijdrage aan de populaties van bepaalde soorten en hebben daarmee in principe een positief ecologisch effect.
- Opvallend is dat ook een grote hoeveelheid sociale effecten wordt genoemd: bewustwording over en betrokkenheid bij de natuur, en dan vaak specifiek bij bepaalde soorten, zijn veelvuldig geïdentificeerde effecten van soortbescherming.

OVERIG

- Zorgen over continuïteit, indien aan de orde, hebben vooral te maken met het binden van vrijwilligers en/of het wegvallen van financiering/faciliteiten.

5.4 Sociaal-maatschappelijk

ALGEMEEN

- Er is bij sociaal-maatschappelijk vaak een koppeling tussen de directe bescherming van lokaal groen en een breder sociaal-maatschappelijk thema zoals educatie, gezondheidszorg of energiewinning.
- Dit type initiatief is meestal gebonden aan een fysieke locatie, soms aan een bepaalde regio of gebied. Het is zowel binnen als buiten de bebouwde kom zichtbaar.
- Daarbij gaat het over het algemeen om redelijke significante oppervlaktes: vaak boven de hectare.
- Deze initiatieven hebben een groene doelstelling, maar daarnaast ook een sociaal-maatschappelijke component.

ACTIVITEITEN

- Ondernemen altijd beheer-gerelateerde activiteiten, en meestal ook activiteiten gericht op aanplant en realisatie van groen.
- Daarnaast worden er over het algemeen ook activiteiten op het gebied van educatie ontplooid.

DISCOURS

- Er is bij sociaal-maatschappelijk altijd sprake van zowel groene als sociaal-culturele doelen, die beiden zeer belangrijk worden geacht. Fysieke doelen zijn voornamelijk ecologisch van aard. Sociale doelstellingen gaan meestal over bewustwording en educatie, en soms ook over het leveren van een maatschappelijke dienst zoals zorg.
- Er is hierbij een koppeling met bredere sociaal-maatschappelijke thema's.
- Daarnaast is er ook veel aandacht voor natuurbescherming.

ACTOREN

- Er is een relatief groot aantal vrijwilligers bij sociaal-maatschappelijke initiatieven: meestal gaat het om minimaal enkele tientallen.
- Meestal een relatief groot netwerk.
- Er is veel betrokkenheid van gemeenten bij dit type initiatief. Andere overheden zijn minder prominent betrokken.
- TBO's maken vaak deel uit van het netwerk van deze initiatieven.
- Daarnaast zijn er vaak contacten met een diversiteit aan NGO's.

SPELREGELS

- Formalisering als rechtspersoon gebruikelijk (stichting of vereniging).
- Gemeente vaak (deels) grondeigenaar.

HULPBRONNEN

- Redelijk significante geldbedragen (jaarlijks al snel meer dan € 10.000).
- Ook opvallend is dat meerdere voorbeelden (parttime) betaalde krachten in dienst hebben.

EFFECTEN

- Effecten op het gebied van ecologie zijn significant: bij heemtuinen is de biodiversiteit enorm toegenomen (of behouden), maar ook in de andere gevallen gaat het om relatief grote oppervlakten natuur/groen.
- Ook cultuurhistorische waarden (landschapselementen zoals hagen, houtwallen of het historische landschap in meer algemene zin).
- Effecten op bewustwording worden gezien als significant: veel kinderen worden bereikt door natuurlessen.
- Initiatieven van groen met maatschappelijke thema kunnen ook bijdragen aan actieve betrokkenheid van mensen bij natuur.
- Effecten op sociale cohesie worden soms ook gezien, vooral bij het subtype natuurversterking met maatschappelijke zorg.

HEEMTUINEN

ALGEMEEN

- Heemtuinen zijn groene 'tuinen' met veel diverse soortengemeenschappen en een vaak redelijk hoge natuurwaarde.
- Heemtuinen zijn gebonden aan een specifiek gebied.
- Gemiddeld genomen hebben deze een grotere oppervlakte dan buurttuinen of buurtmoestuinen.
- Zijn gebonden aan een specifiek gebied, de heemtuin zelf. Bij een aantal heemtuinen worden er echter ook, vanuit de gemeenschap rondom de heemtuin, activiteiten buiten de tuin ontplooid.
- Zijn vrijwel altijd gelegen binnen (of nabij) de bebouwde kom.
- Heemtuinen bestaan in Nederland al bijna 90 jaar en zijn oorspronkelijk opgericht om mensen in contact met de natuur te brengen en inzicht in levensgemeenschappen te bieden. Lang niet alle heemtuinen zijn een vorm van zelf-governance, er zijn er ook bij die door gemeenten worden onderhouden.
- Sommige van de heemtuinen uit de inventarisatie bestaan al langer en zijn bijvoorbeeld ooit door gemeenten aangelegd, maar later door burgers overgenomen in beheer. Sommigen zijn door burgers of NGO's aangelegd. In deze zin kan er enige overlap zijn tussen de heemtuinen en andere soorten initiatieven gericht op natuurversterking.
- Een significant verschil tussen de heemtuinen en deze initiatieven blijft echter de grote diversiteit in typen groen in een heemtuin en de vaak sterke focus op educatie als sociaal (en groen) doel.

ACTIVITEITEN

- Worden vaak intensief beheerd om de diverse soortengemeenschappen in stand te houden. De activiteit beheer zien we terug bij alle heemtuinen.
- Aanleggen/aanplanten/realiseren van nieuw groen blijft in veel heemtuinen een belangrijke activiteit. Dit gaat verder dan alleen het in stand houden van bestaande landschapstypen, maar gaat vaak ook om het toevoegen van nieuwe elementen.

-
- Educatie is voor alle heemtuinen belangrijk. Veelal wordt dit beoogd door het in contact brengen van mensen met de natuur, en door het creëren van natuurbewustzijn. Dit wordt gedaan door bijvoorbeeld borden in het gebied, maar ook op een meer emancipatoire manier door mensen zelf dingen te laten ontdekken. Vaak komen er ook bijvoorbeeld schoolklassen op bezoek.

DISCOURS

- Over het algemeen een zeer grote diversiteit in soorten groen.
- Relatief vaak aandacht voor rode lijst soorten of 'zeldzame' landschapstypen.
- Vrijwel altijd een combinatie van fysieke doelen met sociale doelen: het gaat niet uitsluitend om ecologie, vergroening, soortenbescherming en biodiversiteit, maar ook expliciet om bewustwording/educatie en het in contact brengen of betrekken bij de natuur.

ACTOREN

- Vaak enkele tientallen vrijwilligers.
- Vaak contacten met overheden en/of NGO's.

SPELREGELS

- Middelgroot tot groot netwerk.
- Grond vaak in beheer via pachtovereenkomst of huurovereenkomst.

HULPBRONNEN

- Krijgen vaak subsidie.
- Worden redelijk vaak gesponsord.
- Redelijk intensief beheer brengt vrij hoge kosten met zich mee.

OVERIG

- Knelpunten rondom intensief beheer en de financiering daarvan zijn zichtbaar bij sommige heemtuinen.

GROEN MET MAATSCHAPPELIJKE ZORG

ALGEMEEN

- Initiatieven van groen met maatschappelijke zorg hebben een belangrijke doelstelling op het gebied van maatschappelijke zorg.
- Hoewel niet noodzakelijk zijn deze initiatieven vaak gebonden aan een fysieke locatie.
- Daarnaast is er ook een sterke groene doelstelling.

ACTIVITEITEN

- Initiatieven van groen met maatschappelijke zorg faciliteren vaak op enigerwijze de betrokkenheid van zorgbehoevende mensen bij de natuur.
- Zij zijn actief bezig in de natuur, bijvoorbeeld in het beheer. Vaak worden zorgbehoevende mensen betrokken bij/nemen zij deel aan dergelijke activiteiten. Het kan echter ook zo zijn dat mensen in een groene omgeving worden opgevangen en de beheersactiviteiten voornamelijk vanuit initiatiefnemers worden ontplooid.

DISCOURS

- Bij initiatieven van groen met maatschappelijke zorg zijn er altijd zowel groene als sociaal-culturele doelen.

ACTOREN

- Vaak is er een specifieke groep zorgbehoevende vrijwilligers betrokken bij de uitvoering, of dient het initiatief voor een zorgbehoevende groep die niet direct bij de uitvoering betrokken is.
- Dit kunnen bijvoorbeeld zijn: dementerenden, mensen met een beperking, psychiatrisch patiënten of mensen in de sociale werkvoorziening.

SPELREGELS

- Vaak is er enige mate van formalisatie en accordering met zorgvoorzieningen, zoals een Persoonsgebonden budget.

HULPBRONNEN

- Vaak worden er opbrengsten gegenereerd vanuit middelen die zijn bestemd voor zorg.

5.5 Eigenaarschap

ALGEMEEN

- Het belangrijkste verschil tussen deze andere initiatieven is dat burgers hier daadwerkelijk eigendom verwerven over het betreffende gebied en soms over meerdere gebieden. Hierbij kan het zowel over 'nieuwe natuur' als over 'bestaand groen' gaan.
- Deze groep is niet volledig uitsluitend met andere ideaaltypen qua activiteiten en soort groen, maar wel op het gebied van hulpbronnen.
- Het kan gaan om het realiseren van nieuwe natuur, het verbeteren van bestaand groen of het behouden van groen. We zien eigendom niet uitsluitend, maar wel voornamelijk terug bij initiatieven die qua activiteiten en soort groen gerekend kunnen worden tot ecologische verbetering. Maar we zien ook bijvoorbeeld brede groepen die eigendom over gebieden verwerven.
- Opvallend is zeker dat een deel van de aangekochte natuur binnen beschermde gebieden ligt: zowel, Natura 2000- als NNN-natuur. In andere voorbeelden is dit juist niet de geval, en wordt natuur ook (mede) aangekocht zodat het zijn functie niet verliest.
- Het gaat bij groen in eigendom om relatief grote oppervlakten: in de verdiepende analyse van 1,7 tot bijna 25 hectare – hoewel niet alle groen in eigendom is, soms wordt er ook groen beheerd dat bijvoorbeeld in erfpacht is of in eigendom van andere partijen.

ACTIVITEITEN

- Initiatieven van groen in eigendom zijn eigenlijk altijd betrokken bij beheer van het betreffende gebied.
- Daarnaast worden er ook meestal activiteiten ondernomen voor de aanplant/realisatie van nieuwe groen, met name als het in discours gaat over het realiseren van nieuw groen of nieuwe natuur.
- Vaak is er ook een betrokkenheid in planvorming en overleg met NGO's/overheden/TBO's. Daarbij zijn activiteiten gericht op formele procedures om eigendom te verwerven, maar meestal ook gericht op het verwerven van financiële middelen.
- Educatie vindt regelmatig plaats, maar is meestal geen hoofdactiviteit.
- Monitoring en inventarisatie vindt soms plaats.

DISCOURS

- Voorbeelden van groen in eigendom bevatten vaak een element van 'Do-it yourself' (DIY). Het gaat om burgers die zelf het heft in handen nemen en het eigenaarschap en daarmee een bepaalde beslissingsbevoegdheid vergaren.
- Er is altijd sprake van een fysieke doelstelling. Deze kan zowel worden gezien als ecologisch, cultuurhistorisch of gebruiksdoel, waarbij met name ecologie en in iets mindere mate cultuurhistorie belangrijke thema's zijn.
- Het kan gaan om het realiseren van nieuwe natuur, het verbeteren van bestaand groen of het behouden van groen.
- Sociale doelen beperkt: wel bewustwording, verder niet zoveel.

ACTOREN

- Hebben over het algemeen een groot netwerk. En contacten met vele partijen.
- Vaak is er een betrokkenheid van overheden. Het meest intensief is dit op gemeentelijk niveau, waar over het algemeen goede contacten zijn. Provincies zijn vooral betrokken via subsidie-regelingen. Hogere overheden zijn nauwelijks betrokken.
- Daarbij is er vaak contact met TBO's, waarbij er vaak ook samenwerking ontstaat.
- Het bedrijfsleven is regelmatig via sponsoring betrokken.
- Grofweg 20-50 vrijwilligers.

SPELREGELS

- Burgers verwerven formeel eigenaarschap over een stuk grond.
- Initiatiefnemers verworden tot een formeel rechtspersoon (meestal: stichting) om dit eigenaarschap bij vast te leggen. Er is echter ook een voorbeeld waar grond op privétitel is aangekocht.
- Gebieden zijn vaak al opgenomen in bestemmingsplannen als zijnde natuur. Soms is dit niet het geval maar worden ze na aankoop wel opgenomen, soms verandert er niks en krijgt een gebied geen 'officiële' natuurstatus.

HULPBRONNEN

- Burgers verwerven eigendom over grond.
- Financieel gezien gaat het om behoorlijke bedragen, die kunnen oplopen tot boven de € 100.000.
- Het verwerven van financiële middelen is daarom vaak belangrijk.
- Hulpbronnen vaak uit verschillende bronnen Sponsoring, donaties, subsidies en eigen middelen kunnen allemaal belangrijk zijn.

EFFECTEN

- Mogelijk grote ecologische effecten: waarborgen/behouden, maar over het algemeen ook versterken van natuurgebieden en soms zelfs ontwikkelen van nieuwe natuur. Hierin zijn vaak zeldzame soorten te vinden.
- Er is vaak ook een mogelijke meerwaarde op gebied van cultuurhistorie: zo kunnen historische landschappen worden teruggebracht of cultuurhistorische elementen in het landschap behouden blijven.
- Gebruikseffecten hebben vooral te maken met openstelling en extensieve recreatie.
- Effecten op bewustwording, betrokkenheid en sociale cohesie zijn wisselend.

5.6 Buurtgroen

ALGEMEEN

- Buurtgroen zijn is normaal gesproken in de bebouwde kom gelegen.
- Deze initiatieven zijn vaak kleinschalig, op straat- of buurtniveau. Meestal (veel) kleiner dan 1 ha.
- Buurtgroen is vaak gelegen in een stedelijke omgeving (matige tot hoge mate van verstedelijking) en relatief veel te vinden in middelgrote tot grote steden.
- In sommige gevallen is er sprake van een tijdelijk karakter: de grond is dan vaak in bruikleen van de gemeente of van een projectontwikkelaar. Hiermee wordt een tijdelijke invulling aan braakliggende grond gegeven.

ACTIVITEITEN

- Primaire activiteiten zijn vrijwel altijd aanleg en beheer.
- Hiernaast is ook educatie soms belangrijk, vaak op wat meer emancipatoire vorm door het bijdragen aan bewustwording over groen/de natuur bij buurtbewoners en kinderen. Het gaat daarbij meer om het in contact brengen met de natuur dan om het geven van heel veel lessen.
- Buurtgroen dient vaak als ontmoetingsplaats en soms als locatie voor sociale activiteiten, zoals een buurtfeest of barbecue.
- In een aantal gevallen zijn er specifiek (speel/leer) activiteiten voor kinderen.

DISCOURS

- Het gaat eigenlijk altijd om de categorie groen: park/plantsoen/tuin/stadsgroen.
- De startsituatie vooraf aan het inrichten van buurtgroen wordt als ongewenst of niet voldoende gezien: braakliggend of bestraat terrein of openbaar groen van lage kwaliteit. De aanleiding is dus vaak deels gerelateerd aan fysiek groene omstandigheden.
- Er is meestal sprake van een combinatie van fysieke en sociale doelstellingen, waarbij die laatste vooral aspecten als bewustwording, sociale cohesie of het bouwen van sociaal kapitaal omvatten. Fysieke doelen zijn vaak voor een belangrijk deel gebruiksdoelen.
- Doel is daarbij om iets gezamenlijks, van en voor de buurt, te creëren. Sociale cohesie is vrijwel altijd een belangrijke doelstelling. Ook integratie tussen verschillende bevolkingsgroepen kan soms een thema zijn.

-
- Doelen op betrokkenheid en bewustwording zijn soms ook belangrijk: dergelijke initiatieven beogen vaak ook om mensen in een stedelijke omgeving in contact te brengen met hun groene omgeving.
 - Relatief weinig aandacht voor ecologische en cultuurhistorische doelstellingen, maar ze komen in sommige gevallen wel voor.

ACTOREN

- Van ongeveer 2 tot 40 vrijwilligers.
- Over het algemeen sterk lokaal georiënteerd. Betrokken actoren beperken zich vaak tot omwonenden en de grondeigenaar (vaak de gemeente, soms een projectontwikkelaar of woningstichting), met daarbij hoogstens nog een paar andere betrokkenen zoals NGO's of (incidenteel) bedrijven.
- TBO's zijn eigenlijk nooit betrokken.

SPELREGELS

- Veelal wordt er overlegd/worden er afspraken gemaakt met de grondeigenaar. Dit is vaak de gemeente, een projectontwikkelaar of woningstichting.
- In een aantal voorbeelden is er sprake van een tijdelijk karakter omdat het bijvoorbeeld om braakliggende grond gaat.
- De nadruk ligt bij buurttuinen vaak op een informeel karakter en informele mechanismen.
- Enige externe formalisering als grond formeel in bruikleen is.

HULPBRONNEN

- Financiële middelen/budget is beperkt.
- Soms is er een (klein) bedrag aan subsidie.
- Vaak investeren initiatiefnemers ook uit eigen middelen.
- Soms is er sprake van sponsoring.
- De grond is in sommige gevallen in bruikleen van de gemeente of terreineigenaar (zoals woningstichting of ondernemer).
- Een belangrijke hulpbron is tuingereedschap.

EFFECTEN

- Ecologische effecten zijn wel waarschijnlijk (grijs voor groen), maar op kleine schaal en men zet lang niet altijd zwaar in op dergelijke effecten.
- Waar bestaand groen wordt omgevormd is het wat lastiger in te schatten, omdat braakliggend terrein ook een zekere ecologische waarde kan hebben.
- Hoewel het om veel kleine voorbeelden gaat, kan een groot aantal initiatieven van buurtgroen in een stad wel degelijk een belangrijke bijdrage aan de groene infrastructuur leveren.
- Cultuurhistorische effecten spelen over het algemeen geen rol.
- Buurtgroen heeft op lokale schaal vaak belangrijke gebruikseffecten. Het verfraait de buurt en dienen vaak als ontmoetingsplaats en/of locatie voor activiteiten.
- Veelvuldig is er ook sprake van kleinschalige voedselproductie.
- Sociale effecten lijken soms sterk te zijn op het punt van sociale cohesie, hoewel het niet altijd lukt om iedereen te betrekken en het soms een groepje mensen blijft dat elkaar al kende. Niettemin zijn er voorbeelden waar het effect op sociale cohesie, en soms ook op integratie, als groot wordt gezien.
- Effecten op bewustwording worden soms benoemd doordat mensen meer in contact komen met hun groene omgeving. Buurttuinen zijn daarbij ook een middel om dorps/stadsbewoners actief bij de groene omgeving te betrekken.

BUURTTUINEN

ALGEMEEN

- Buurttuinen zijn in de bebouwde kom gelegen.
- Buurttuinen hebben vaak een (sterk) lokaal karakter.
- Zij zijn vaak gelegen in een stedelijke omgeving (matige tot hoge mate van verstedelijking) en zijn veel te vinden in middelgrote tot grote steden.

-
- In sommige gevallen is er sprake van een tijdelijk karakter: de grond is dan vaak in bruikleen van de gemeente of van een projectontwikkelaar. Hiermee wordt een tijdelijke invulling aan braakliggende grond gegeven.
 - Het gaat bij een buurttuin om een specifiek stuk groen met relatief kleine oppervlakte, meestal (veel) kleiner dan 1 ha.

ACTIVITEITEN

- Primaire activiteiten zijn vrijwel altijd de aanleg en het beheer van de buurttuin.
- Hiernaast is ook educatie soms belangrijk, vaak op wat meer emancipatoire vorm door het bijdragen aan bewustwording over groen/de natuur bij buurtbewoners en kinderen. Het gaat daarbij meer om het in contact brengen met de natuur dan om het geven van heel veel lessen.
- Buurttuinen dienen vaak als ontmoetingsplaats en soms als locatie voor sociale activiteiten, zoals een buurtfeest of barbecue.
- In een aantal gevallen zijn er specifiek (speel/leer) activiteiten voor kinderen.

DISCOURS

- Het gaat eigenlijk altijd om de categorie groen: park/plantsoen/tuin/stadsgroen, die wij in de inventarisatie als dusdanig onderscheiden.
- De startsituatie vooraf aan het inrichten van de buurttuin wordt als ongewenst of niet voldoende gezien: braakliggend of bestraat terrein of openbaar groen van lage kwaliteit. De aanleiding is dus vaak deels groen.
- Er is sprake van een combinatie van fysieke en sociale doelstellingen, waarbij die laatste vooral aspecten als bewustwording, sociale cohesie of het bouwen van sociaal kapitaal omvat. Fysieke doelen zijn vaak voor een belangrijk deel gebruiksdoelen.
- Doel is daarbij om iets gezamenlijks, van en voor de buurt, te creëren. Sociale cohesie is vrijwel altijd een belangrijke doelstelling. Ook integratie tussen verschillende bevolkingsgroepen kan soms een thema zijn.
- Doelen op betrokkenheid en bewustwording zijn soms ook belangrijk: dergelijke initiatieven beogen vaak ook om mensen in een stedelijke omgeving in contact te brengen met hun groene omgeving.
- Daarbij is er ook vaak de categorie eetbaar groen – in veel gevallen bevatten dergelijke buurttuinen ook een stuk moestuin of een plot waarop voedsel wordt verbouwd.
- Relatief weinig aandacht voor ecologische en cultuurhistorische doelstellingen, maar ze komen in sommige gevallen wel voor.

ACTOREN

- Van ongeveer 2 tot 40 vrijwilligers.
- Over het algemeen sterk lokaal georiënteerd. Betrokken actoren beperken zich vaak tot omwonenden en de grondeigenaar (vaak de gemeente, soms een projectontwikkelaar of woningstichting), met daarbij hoogstens nog een paar andere betrokkenen zoals NGO's of (incidenteel) bedrijven.
- TBO's zijn eigenlijk nooit betrokken.

SPELREGELS

- Veelal wordt er overlegd/worden er afspraken gemaakt met de grondeigenaar. Dit is vaak de gemeente, een projectontwikkelaar of woningstichting.
- In een aantal voorbeelden is er sprake van een tijdelijk karakter omdat het bijvoorbeeld om braakliggende grond gaat.
- De nadruk ligt bij buurttuinen vaak op een informeel karakter en informele mechanismen.
- Enige externe formalisering als grond formeel in bruikleen is.

HULPBRONNEN

- Buurttuinen werken meestal met een klein budget.
- Zij krijgen relatief vaak een (klein) bedrag aan subsidie.
- Vaak investeren initiatiefnemers ook uit eigen middelen.
- Soms is er sprake van sponsoring.

-
- De grond is in sommige gevallen in bruikleen van de gemeente of terreineigenaar (zoals woningstichting of ondernemer).
 - Een belangrijke hulpbron is tuingereedschap.

EFFECTEN

- Ecologische effecten zijn wel waarschijnlijk (grijs voor groen), maar op kleine schaal en men zet lang niet altijd zwaar in op dergelijke effecten.
- Waar bestaand groen wordt omgevormd is het wat lastiger in te schatten, omdat braakliggend terrein ook een zekere ecologische waarde kan hebben.
- Hoewel het om veel kleine voorbeelden gaat, kan een groot aantal buurttuinen in een stad wel degelijk een belangrijke bijdrage aan de groene infrastructuur leveren.
- Cultuurhistorische effecten spelen over het algemeen een kleine rol.
- Buurttuinen hebben op lokale schaal vaak belangrijke gebruikseffecten. Ze verfraaien de buurt en dienen vaak als ontmoetingsplaats en/of locatie voor activiteiten.
- Veelvuldig is er ook sprake van kleinschalige voedselproductie.
- Sociale effecten lijken soms sterk te zijn op het punt van sociale cohesie, hoewel het niet altijd lukt om iedereen te betrekken en het soms een groepje mensen blijft dat elkaar al kende. Niettemin zijn er voorbeelden waar het effect op sociale cohesie, en soms ook op integratie, als groot wordt gezien.
- Effecten op bewustwording worden soms benoemd doordat mensen meer in contact komen met hun groene omgeving. Buurttuinen zijn daarbij ook een middel om dorps/stadsbewoners actief bij de groene omgeving te betrekken.

BUURTMOESTUINEN

ALGEMEEN

- Buurtmoestuinen kunnen gezien worden als een subcategorie van de buurttuinen, die regelmatig ook al het nodige doen aan het verbouwen van eetbaar groen. Bij Buurtmoestuinen gaat het vrijwel uitsluitend om dit type groen.
- Het gaat vaak om kleine oppervlakten, regelmatig kleiner dan 0,1 ha.
- Buurtmoestuinen zijn meestal te vinden in een stedelijke omgeving (hoge mate van verstedelijking).
- Zij liggen eigenlijk altijd binnen de bebouwde kom.
- Regelmatig is er een tijdelijk karakter: grond is vaak in bruikleen van de gemeente of van een projectontwikkelaar. Hiermee wordt een tijdelijke invulling aan braakliggende grond gegeven.

ACTIVITEITEN

- Primaire activiteiten zijn vrijwel altijd aanleg en beheer van de moestuin.
- Daarnaast is ook educatie vaak belangrijk, in de vorm van bewustwording over voedselproductie.
- Dienen vaak als ontmoetingsplaats en soms als locatie voor sociale activiteiten als een buurtfeest of barbecue.

DISCOURS

- Buurtmoestuinen zijn primair gericht op eetbaar groen.
- Voedselproductie is daarmee een doel an sich.
- Bij een aantal voorbeelden van buurtmoestuinen is men bezig met het principe van permacultuur.
- Er is een combinatie van groene en sociale doelstellingen, waarbij die laatste vooral aspecten als bewustwording en sociale cohesie of het bouwen van sociaal kapitaal omvat.

ACTOREN

- Beperken zich vaak tot omwonenden en de grondeigenaar, met daarbij hoogstens nog een paar andere betrokkenen zoals NGO's.
- TBO's zijn eigenlijk nooit betrokken.

SPELREGELS

- Veelal wordt er overlegd/worden er afspraken gemaakt met de grondeigenaar. Dit is vaak de gemeente, een projectontwikkelaar of woningstichting.

-
- Buurtmoestuinen hebben vaak een tijdelijk karakter.
 - Vaak een klein, lokaal netwerk.

HULPBRONNEN

- Buurtmoestuinen werken meestal met een klein budget
- Zij krijgen relatief vaak een (klein) bedrag aan subsidie
- Vaak investeert men ook deels uit eigen middelen

GROENADOPTIE

ALGEMEEN

- Bij groenadoptie gaat het om het (op eigen initiatief) overnemen van groenbeheer door burgers/omwonenden.
- Groenadoptie is vaak zeer kleinschalig: het gaat soms om stukken van maar een paar vierkante meter – bijvoorbeeld een bepaald plantsoen of een bepaalde gemeentelijke groenstrook. Veelal zijn de stukken beduidend kleiner dan 1 hectare.
- Uit overzichten bij verschillende gemeenten (o.a. Alkmaar, Heiloo, Epe, Amsterdam, Rotterdam) blijkt dat groenadoptie de laatste jaren veel voorkomt. Het achterhalen van (informatie over) dergelijke initiatieven is echter zeer lastig omdat ze vrijwel nooit een website hebben. Hoewel de locatie van dergelijke initiatieven bij sommige gemeenten is te achterhalen, houdt het daarna op. Er staan dus maar zeer weinig voorbeelden van groenadoptie in de inventarisatie.
- De informele vormen van groenadoptie zijn moeilijk te achterhalen. Onze inschatting is dat dit regelmatig voorkomt. De vraag is vaak ook tot in hoeverre er bij al deze voorbeelden echt sprake is van groene-zelf governance.

ACTIVITEITEN

- Voornamelijk beheer. Dit houdt vaak wel in dat een deel van het groen wordt vervangen door groen dat omwonenden aanplanten. Er wordt netto in veel echter geen nieuw groen areaal gerealiseerd.
- Er zijn echter ook voorbeelden waarbij wel nieuw groen wordt gerealiseerd of waarbij groen grotendeels vernieuwd wordt.
- Er zijn wellicht ook grootschaliger voorbeelden van groenadoptie waarbij het groen niet van de gemeente is, maar bijvoorbeeld van Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten. Deze zijn niet geïnventariseerd.

DISCOURS

- Het gaat vaak om stedelijk groen of dorpsgroen.
- Fysieke doelen beperken zich normaal gesproken tot gebruiksdoelen zoals het verbeteren van de kwaliteit van openbaar groen of vergroten van de aantrekkelijkheid van de leefomgeving.
- Soms beogen initiatiefnemers ook om meer betrokkenheid van buurtbewoners bij openbaar groen te realiseren of om een bijdrage te leveren aan het groenbeheer van de gemeente.

ACTOREN

- Groenadoptie wordt vaak gedaan door een klein groepje direct omwonenden die zelf initiatief nemen en contact zoeken met de gemeente. Het gaat hierbij om 1-15 vrijwilligers.
- Er is vrijwel altijd een (losse) relatie met de gemeente/grondeigenaar. Andere actoren komen vrijwel niet voor.

SPELREGELS

- Groenadoptie wordt vaak vastgelegd in een overeenkomst met een gemeente. Hierin worden vaak een aantal voorwaarden gesteld waaraan groenadoptie moet voldoen. Zo moet het groen openbaar toegankelijk blijven.
- Vermoedelijk zijn er ook veel 'informele' vormen van groenadoptie, waarbij burgers groenbeheer ondernemen zonder afstemming met de terreineigenaar. Dit valt echter niet meer onder de noemer 'eigenaarschap', in ieder geval niet in formele zin.

HULPBRONNEN

- Tuingeredschap en eventueel wat planten. Dit wordt soms van de gemeente geleend en soms hebben initiatiefnemers het zelf.
- Geld speelt niet of nauwelijks een rol: vaak kleinschalig, dus een relatief beperkte financiële omvang.

EFFECTEN

- De effecten van groenadoptie spelen alleen op hele klein schaal en zijn redelijk verwaarloosbaar.
- Niettemin worden er wel degelijk resultaten gezien/benoemd. De belangrijkste daarvan zijn gebruikseffecten, voornamelijk het aantrekkelijker maken van de omgeving/het groen.
- Kleinschalig is er ook wat effect op het gebied van sociale cohesie, omdat initiatiefnemers erdoor met buurtbewoners in gesprek komen. Soms resulteert dit ook in meer betrokkenheid van buurtbewoners bij het groen.

5.7 Groenbeleving

ALGEMEEN

- Initiatieven gericht op groenbeleving zijn vaak gebonden aan een specifiek gebied, met daarbij aandacht voor eigenheid en cultuurhistorische waarden. Dit geldt minder voor de initiatieven die onder speelgroen vallen.
- Initiatieven gericht op groenbeleving komen zowel binnen als buiten de bebouwde kom voor en zowel in landelijke als meer stedelijke gemeenten.
- De oppervlakte kan variëren van ruim onder de hectare tot enkele hectares
- Veelal buiten beschermde natuurgebieden, maar ook daarbinnen (zowel een speelbos als een initiatief voor wandelpaden). Dus groenbeleving kan ook voorkomen binnen beschermde natuur.

ACTIVITEITEN

- Initiatieven gericht op groenbeleving richten zich vaak op het faciliteren of organiseren van recreatie.
- Soms zijn zij ook gericht op het verlenen van toegang, bijvoorbeeld door middel van wandelpaden.
- Vaak is er ook beheer en aanleg van groen, maar meer als middel dan als doel.
- Initiatieven gericht op groenbeleving houden zich soms ook bezig met een bepaalde mate van educatie. Dit kan door het gebruik van informatieborden, het maken van educatieve routes, of door het faciliteren van het ontdekken van de natuur. Veel is dit vanuit een meer emancipatoir oogpunt: kinderen zelf laten spelen in de natuur en mensen zelf de natuur laten ontdekken

DISCOURS

- De beleving van natuur staat centraal in discours en doelstelling.
- Het direct creëren of versterken van groen, natuur of biodiversiteit is ondergeschikt aan het gebruik van groen. Fysiek fysieke doelen beperken zich vaak tot gebruiksdoelen.
- Regelmatig terugkerende doelen zijn het faciliteren van recreatie/groenbeleving en het aantrekkelijker maken van groen.
- Doelen op het gebied van bewustwording en het creëren van betrokkenheid bij de natuur zijn belangrijk. Het zijn deze doelen die verder gaan dan het enkel 'consumeren' van de natuur en die ervoor zorgen dat deze initiatieven opgenomen zijn als voorbeelden van groene zelf-governance, omdat ze op deze wijze beogen bij te dragen aan beheer, behoud en natuurontwikkeling.

ACTOREN

- Het aantal vrijwilligers kan variëren van een handvol tot enkele tientallen.
- De gemeente is vaak betrokken. Soms is er ook een rol voor een provincie, maar die is vaak beperkt.
- Relatief beperkte betrokkenheid van zowel TBO's en bedrijfsleven. Beide drie komen voor, maar beperkt.
- Betrokkenheid van NGO's is sterk variabel.
- Netwerk is vaak relatief klein.

SPELREGELS

- Formalisering als rechtspersoon: soms wel en soms niet.
- Externe formalisering kan verschillen, maar lijkt relatief beperkt te zijn.

HULPBRONNEN

- Geld is best nodig, bijvoorbeeld voor speeltoestellen of buitenmeubilair. Bedragen van boven de € 10.000 zijn niet vreemd.
- Subsidies als belangrijkste vorm van financiering.

EFFECTEN

- Initiatieven gericht op groenbeleving zijn niet gericht op actieve natuurbescherming, maar hebben wel een mogelijk (en vaak beoogd) indirect effect hierop door het creëren van bewustwording en betrokkenheid.
- Ecologische effecten zijn daarbij over het algemeen minimaal en mogelijk zelfs negatief door opknappen en toegankelijk maken van groen. Er zijn echter wel voorbeelden met positieve ecologische effecten. Ook cultuurhistorische effecten zijn minimaal.
- Gebruikseffecten zijn wel belangrijke fysieke effecten: het gaat hierbij om het bieden van mogelijkheden tot recreatie/spelen.
- Sociale effecten zijn waarschijnlijk groot: zowel betrokkenheid, bewustwording als sociale cohesie worden veelvuldig genoemd als effecten van groenbeleving. Het in contact brengen met de natuur wordt gezien als een belangrijke motor achter bewustwording omtrent groen/natuur. Hiermee kan mogelijk ook een grotere betrokkenheid worden gerealiseerd.
- Bij sociale cohesie gaat het om ontmoeting, spelen tussen kinderen, contacten tussen betrokken buurtbewoners en sociale cohesie tussen initiatiefnemers.

SPEELGROEN

ALGEMEEN

- Speelgroen is specifiek gericht op kinderen.
- Het is te vinden zowel binnen als buiten de bebouwde kom.

ACTIVITEITEN

- Activiteiten gericht op educatie zijn belangrijk. Dit kan zowel direct (natuurlessen) als indirect (kinderen al spelend de natuur laten ontdekken). Educatie is niet zozeer een middel maar vaak een doel op zich.
- Educatie vindt niet plaats vanuit een instrumentele visie, maar veel meer emancipatoir: kinderen al doende en al spelend de natuur laten ontdekken.
- Daarnaast is beheer en aanleg van het groen ook belangrijk: hiermee wordt het speelgroen immers gerealiseerd en onderhouden.

DISCOURS

- Dit type initiatief is specifiek gericht op kinderen.
- Belangrijke aspecten zijn: het vergroten van natuurbewustzijn, kinderen de natuur laten ontdekken, het creëren van binding met de natuur bij kinderen, kinderen als natuurbeschermers van de toekomst.
- De doelstelling bij speelgroen is vaak zowel groen als sociaal: het ontdekken van de natuur door kinderen is immers ook belangrijk voor de natuurbescherming in de toekomst, en deze link wordt bij een paar voorbeelden expliciet gelegd.

ACTOREN

- Vaak is er bij speelgroen betrokkenheid van ouders die het belangrijk vinden dat hun kinderen in contact met de natuur komen.
- Verder een diffuus beeld: zowel overheden, bedrijfsleven als NGO's kunnen betrokken zijn. In de inventarisatie geen voorbeelden met van betrokkenheid TBO's.

SPELREGELS

- Geen duidelijk beeld

HULPBRONNEN

- Geen duidelijk beeld

5.8 Politiek

ALGEMEEN

- Kunnen zowel ontstaan als reactie op ontwikkelingen in politiek of beleid als vanuit een bepaalde visie vanuit initiatiefnemers.
- Richten zich regelmatig op beschermde natuur binnen NNN of Natura 2000.
- Het gaat hierbij vaak over relatief grote oppervlakten, waar diverse complexe processen kunnen spelen en relatief ingewikkelde beleidsprocessen kunnen spelen. Er zijn echter ook (zeer) lokale voorbeelden, wanneer men bijvoorbeeld protesteert tegen de kap van bepaalde bomen.

ACTIVITEITEN

- Primaire activiteiten die worden ontplooid vallen in de politieke categorieën: samenwerking/beïnvloeding/planvorming/werkgroepen of protest/actievoeren.
- Belangrijke andere activiteiten die soms voorkomen zijn monitoring/inventarisatie en/of educatie.

DISCOURS

- Groot verschil tussen subtypen: actiegroepen hanteren vaak een expliciet 'tegen-discours', samenwerking heeft over het algemeen een meer gematigder toon in discours en communicatie.
- Er is een grote diversiteit in het soort groen waarop politieke groepen betrekking hebben.
- Fysieke doelen zijn meestal primair bij politieke initiatieven. Dit kunnen zowel ecologische, cultuurhistorische als gebruiksdoelen zijn.
- Een regelmatig zichtbaar sociaal doel is bewustwording – men wil mensen bewust maken van waarden van een gebied, bedreigingen die er zijn en kansen die er liggen.
- Discoursen bij politieke groepen wijken regelmatig af van die van overheden. Actiegroepen gaan vaak expliciet in tegen overheidsdoelstellingen.

ACTOREN

- Groot verschil tussen subtypen: bij actiegroepen vaak geen overheden betrokken, bij samenwerking regelmatig wel.
- Vaak sprake van een relatief groot netwerk, groter bij samenwerking dan bij actiegroepen.
- De omvang van het aantal vrijwilligers kan enorm variëren, van minder dan tien tot meer dan honderd.

SPELREGELS

- Vrij veel nadruk op formaliteiten en formele werkwijzen naar buiten toe, naar binnen toe vaak meer informeel.
- Vaak institutionalisering van het initiatief in de vorm van een rechtspersoon.

HULPBRONNEN

- Kennis en expertise, met een belangrijke lokale component, zijn belangrijk.
- Omvang van de financiering is bij subtype actiegroepen vaak vrij beperkt, bij samenwerking vaak zeer significant indien plannen worden gerealiseerd, dan is subsidie ene belangrijke bron.

EFFECTEN

- Effecten zijn grotendeels afhankelijk van het wel of niet behalen van (politieke) doelstellingen. Er kunnen geen of amper effecten zijn, maar indien plannen doorgang vinden of protest succesvol blijkt, zijn er vaak grote fysieke effecten zowel op het gebied van ecologie, cultuurhistorie als groengebruik.
- Sociale effecten spelen vooral op het gebied van bewustwording: zowel overheden als burgers kunnen zich bewust worden van bepaalde groene kansen of waarden of juist van bepaalde problemen. Ook kan samenwerking bijdragen aan meer actieve betrokkenheid bij betreffende terreinen/gebieden.
- Sociale cohesie speelt soms een rol, omdat veel partijen en burgers elkaar leren kennen rondom politieke initiatieven.
- Institutionele effecten zijn duidelijk zichtbaar wanneer plannen worden aangepast beleid wordt gewijzigd. De directe invloed van politieke groepen hierop is soms lastig in te schatten.

ACTIEGROEPEN

ALGEMEEN

- Actiegroepen ontstaan vrijwel altijd met een concrete aanleiding, die vaak te maken heeft met politiek en/of beleid.
- In een aantal gevallen wordt er actie gevoerd voor behoud van beschermde natuur binnen NNN/Natura 2000-gebied.

ACTIVITEITEN

- Protest vrijwel altijd als enige activiteit.

DISCOURS

- Actiegroepen hanteren vaak een expliciet 'tegen-discours'.
- Actiegroepen zijn over het algemeen sterk gericht op het realiseren van (ecologische en/of cultuur-historische) fysieke doelen, sociale doelen zijn veel minder belangrijk of afwezig.
- Een soms terugkerend sociaal doel is bewustwording – men wil mensen bewust maken van waarden van het gebied en bedreigingen die er zijn. Daarmee ondersteunend aan groene doelstellingen.
- Het discours en daarmee samenhangende doel spreekt zich sterk uit voor het behoud van groen, en dus (meestal expliciet) tegen het verdwijnen van groen.
- Eveneens kunnen discours en actie gericht zijn tegen de verandering van bestaand groen of de natuurontwikkeling.
- In enkele gevallen is er ook een discours tegen reeds bestaande bebouwing/bedrijvigheid, waarvan men vindt dat het groene waarden bedreigt.
- In enkele gevallen is er een discours waarbij men vindt dat het beheer/onderhoud slecht is en daarom actie voert.
- Actiegroepen ontstaan meestal als reactie op overheidsplannen, met daarbij doelen die ingaan tegen deze plannen (voorkomen doorgaan van planvorming).
- Actiegroepen kunnen ook ontstaan als reactie op de ontwikkeling van industrie of andere bedrijvigheid zoals grootschalige landbouw. Ook hier zijn er doelen om deze ontwikkelingen tegen te gaan.
- Soort groen: zeer divers.

ACTOREN

- Initiatief over het algemeen vanuit burgers, kan ook vanuit NGO's komen.
- De contacten met overheden verlopen moeizaam wanneer men actie voert tegen plannen vanuit overheden. Niettemin is er meestal wel contact, en soms goed contact met bijvoorbeeld de politieke oppositie.
- Actiegroepen werken vrijwel nooit samen met overheden (in een enkel geval bijvoorbeeld samen met een gemeente tegen plannen die van een Provincie komen).
- Werken wel vaak samen met NGO's en soms ook met TBO's.
- TBO's kunnen echter ook als tegenstander gezien worden: soms is er protest tegen bijvoorbeeld kapbeleid.
- Ook het bedrijfsleven kan een 'tegenstander' zijn.
- Samenwerking om doelen te bereiken is er vooral met een paar NGO's.
- Grofweg 15-60 vrijwilligers.

SPELREGELS

- Naar binnen toe veelal informeel, maar naar buiten toe voornamelijk formeel, zeker in het geval van procedures. Er wordt daarbij ook gebruik gemaakt van formele procedures/rechtszaken in sommige gevallen.
- Zijn relatief vaak ad-hoc verbanden, die na het bereiken van een mogelijk doel (of soms naar het toch doorgaan van plannen waar verzet tegen is) weer verdwijnen of zich doorontwikkelen richting bijvoorbeeld een overleggroep of brede actiegroep.
- Gaan na verloop van tijd vaak in een soort van 'sluimerstand' wanneer de politieke plannen al dan niet van de baan zijn en er weinig actie meer is te voeren.

HULPBRONNEN

- Financiering: vrij vaak (deels) uit eigen middelen.
- Omvang van deze financiering is vaak vrij beperkt (weinig geld nodig).
- Immateriële hulpbronnen zijn belangrijk: gebiedsspecifieke kennis om argumenten aan te sterken, maar soms ook juridische kennis.

EFFECTEN

- Effecten kunnen sterk wisselend zijn, afhankelijk van de vooraf gestelde doelstelling en het wel of niet bereiken hiervan door middel van ondernomen activiteiten.
- Er zijn voorbeelden waar doelen (nog) niet bereikt zijn en de effecten dus waarschijnlijk minimaal omdat de activiteiten weinig verandering teweeg hebben gebracht. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking wanneer men tegen een plan protesteert maar dit plan alsnog doorgaat.
- Ecologische effecten kunnen ook negatief uitpakken: bijvoorbeeld wanneer men protesteert tegen natuurontwikkeling in boerenland en natuurdoelen als gevolg van dit proces worden verzwakt. Evenzogoed kan dit ook in grote mate positief uitpakken: bijvoorbeeld in een voorbeeld waar actievoerders de ontwikkeling van een bedrijventerrein van de kaart hebben gekregen.
- Voor cultuurhistorische effecten geldt in principe hetzelfde als voor ecologische effecten: deze kunnen zowel positief als negatief uitpakken. In de praktijk echter lijkt het niet voor te komen dat protest een negatieve invloed heeft op cultuurhistorie.
- Effecten op bewustwording zijn wel belangrijk door actievoeren worden mensen meer bewust van de waarden van het gebied. Hoewel dit niet overal een doel is wordt het wel als belangrijk effect genoemd.
- Effecten op sociale cohesie zijn er enigszins, doordat men als actievoerders een zekere verbondenheid ervaart. Er kan echter ook juist sprake zijn van polarisatie tussen groepen.
- Institutionele effecten zijn duidelijk zichtbaar wanneer plannen (moeten) worden aangepast of worden stilgelegd. De directe invloed van actiegroepen hierop is soms lastig in te schatten.

SAMENWERKING

ALGEMEEN

- In tegenstelling tot actiegroepen ontstaan groepen gericht op samenwerking niet altijd als reactie op ontwikkelingen, maar kunnen zij ook ontstaan vanuit een bepaald idee/bepaalde visie (bijvoorbeeld gebruikers van een gebied die zich organiseren om met overheden in gesprek te gaan over het onderhoud van een gebied).
- Zij streven wel degelijk politieke of beleidsdoelen na, maar kiezen er specifiek voor om in overleg te treden met de politiek, ambtenaren of andere betrokken organisaties. Zij kiezen daarbij niet, of slechts in het uiterste geval, voor het voeren van actie.
- Initiatieven gericht op samenwerking ontstaan soms met een concrete aanleiding die te maken heeft met politiek/beleid, maar dit geldt lang niet voor alle voorbeelden.
- Het gaat hierbij vaak over relatief grote oppervlakten, waar diverse complexe processen kunnen spelen en relatief ingewikkelde planvormingsprocessen spelen of in werking worden gezet.

ACTIVITEITEN

- Primaire activiteiten die worden ontplooid vallen in de categorie: samenwerking/beïnvloeding/planvorming/werkgroepen.
- Belangrijke andere activiteiten die soms voorkomen zijn monitoring/inventarisatie en/of educatie.
- Indien planvorming doorgang vindt worden burgers ook betrokken worden bij toekomstig beheer. Hier zien we een toekomstige verbreding richting het type 'Verbrede politiek' (zie par. 5.9), of misschien zelf wel richting een 'Gebiedsgerichte werkgroep' (zie par. 5.1) andere vorm van natuurversterking als politieke activiteiten minder belangrijk worden.

DISCOURS

- Initiatieven gericht op samenwerking ontstaan niet altijd als reactie op concrete ontwikkelingen, maar ook vaak vanuit een meer algehele doelstelling of een bepaalde visie.
- Er is een grote diversiteit in het soort groen waarop voorbeelden van samenwerking betrekking hebben.

- Dit type initiatief kan ook wel degelijk een 'tegen' discours hanteren, maar in de praktijk is dit niet vaak zichtbaar. Ze hebben over het algemeen een meer gematigder toon in discours en communicatie.
- Fysieke doelen zijn meestal primair bij samenwerking. Dit kunnen zowel ecologische, cultuurhistorische als gebruiksdoelen zijn, waarbij die laatste vooral over recreatie en een aangename leefomgeving gaan.

ACTOREN

- Er is vrijwel altijd een overleg of werkrelatie met een overheid of TBO.
- Rndom een initiatief van samenwerking hangt een relatief groot netwerk met daarin vele partijen en een diversiteit aan actoren. Dit sluit ook vaak aan bij de werkwijze die wordt gehanteerd om dingen te bereiken.
- Ook hier is er voornamelijk contact met overheden op gemeentelijk niveau, maar ook contacten met provinciale overheden komen regelmatig voor, waarbij de provincie in sommige gevallen ook een belangrijke rol speelt (bijvoorbeeld door betrokkenheid in gebiedsprocessen).
- De omvang van het aantal vrijwilligers kan enorm variëren, van minder dan tien tot meer dan honderd.

SPELREGELS

- Vrij veel nadruk op formaliteiten en formele werkwijzen binnen processen.
- Vaak institutionalisering van het initiatief in de vorm van een rechtspersoon.
- Plannen/ideeën worden vaak formeel vastgelegd.

HULPBRONNEN

- Indien plannen worden gerealiseerd gaat het al snel soms om significante geldbedragen van soms ver boven de miljoen euro. Deze worden vaak betaald vanuit overheidsmiddelen.
- Kennis en expertise, met een belangrijke lokale component, zijn belangrijk.

EFFECTEN

- Fysieke effecten kunnen zeer groot zijn wanneer plannen doorgang vinden, zowel op het gebied van ecologie, cultuurhistorie als groengebruik. Deze lijken over het algemeen positief uit te pakken voor zowel ecologie, cultuurhistorie als de gebruiksfunctie van groen. Echter, de vraag daarbij is vaak wat precies de invloed van een burgerinitiatief is, met name wanneer er reeds een gebiedsproces gaande was. Er zijn echter wel degelijk voorbeelden waar burgers een belangrijke rol in agendering hebben gespeeld.
- Sociale effecten spelen vooral op het gebied van bewustwording: zowel overheden als burgers kunnen zich bewust worden van bepaalde groene kansen of waarden of juist van bepaalde problemen. Ook kan samenwerking bijdragen aan meer actieve betrokkenheid bij betreffende terreinen/gebieden.
- Sociale cohesie speelt soms een rol, omdat veel partijen en burgers elkaar leren kennen in de netwerken rondom een initiatief van samenwerking.

5.9 Verbrede politiek

ALGEMEEN

- Verbrede politieke initiatieven kunnen als dusdanig ontstaan, maar zijn regelmatig ooit begonnen als politiek gerichte initiatieven die zich in de loop der tijd hebben verbreed.
- Verbreding ontstaat vaak vanuit strategisch oogpunt, bijvoorbeeld om acties te ondersteunen of om het eigen standpunt uit te dragen.
- Er is vaak sprake van een concrete aanleiding voor het ontstaan, die te maken heeft met politiek en/of beleid.
- Verbrede politieke groepen zijn veel minder ad-hoc verbanden dan dat het geval is bij (met name) actiegroepen.
- Het belangrijkste verschil tussen verbrede politieke initiatieven en uitsluitend politiek gerichte initiatieven is dat verbrede politieke groepen zich naast protest of overleg ook met andere activiteiten bezighouden. Dit kan zowel binnen als buiten aangewezen natuur zijn.

ACTIVITEITEN

- Ook bij verbrede politiek zijn de belangrijkste activiteiten politiek van karakter: inspraak, overleg, planvorming, samenwerking, actie en protest.
- Een aantal van deze verbrede politieke groepen doet ook aan onderzoek/inventarisatie, met vaak één van de volgende redenen:
 - Om bedreigde soorten of ecologische waarden in kaart te brengen en dus het belang van de eigen zaak te onderbouwen.
 - Om zaken te toetsen aan wet- en regelgeving .
 - Om beleid kritisch te volgen zodat waar nodig kan worden ingegrepen.
- Een aantal van de verbrede politieke groepen gaat ook beheersactiviteiten ondernemen of plant nieuw groen aan. Dit kan bijvoorbeeld zijn door het opknappen van het betreffende groen of via een vorm van Guerilla-gardening als vormen van protest, maar kan ook omdat men na overleg/samenwerking betrokken raakt bij de uitvoering van gemaakte plannen.

DISCOURS

- Indien protest de belangrijkste activiteit is hanteren verbrede politieke groepen vaak een expliciet 'tegen-discours', grotendeels vergelijkbaar met dat van een actiegroep.
- Ook hier is het soort groen zeer divers.
- Presenteren zich soms niet alleen als actiegroepen die alleen maar 'tegen' zijn of groepen van samenwerking die alleen maar willen praten, maar ook als groepen die zelf de handen uit de mouwen stropen en concreet aan de slag gaan. Laten daarmee zien dat ze serieus bereid zijn om zelf een (positieve) bijdrage te leveren.
- Ontstaan vaak als reactie op concrete ontwikkelingen op het terrein van politiek of beleid, maar soms ook vaak vanuit een meer algehele doelstelling of een bepaalde visie voor bijvoorbeeld een bepaald gebied.
- Fysieke doelen meestal primair

ACTOREN

- Ook als er voornamelijk sprake is van protest is er vaker dan bij actiegroepen een relatie met of overleg met overheden. Dit hoeft echter nog steeds niet te betekenen dat er gezamenlijke doelen zijn.
- Er is over het algemeen vaak een overleg of werkrelatie met een overheid of TBO.
- Regelmatig hangt er rondom het initiatief een netwerk met een diversiteit aan actoren.
- Aantal vrijwilligers is variabel.

SPELREGELS

- Verbrede politieke initiatieven zijn zelden tijdelijke ad-hoc verbanden zoals actiegroepen dat kunnen zijn.
- Formalisering in de vorm van een rechtspersoon is redelijk vaak zichtbaar. Verdere formalisering lijkt beperkt.

HULPBRONNEN

- Geen duidelijk beeld over financiën.
- Kennis en expertise, met een belangrijke lokale component, zijn belangrijk.

EFFECTEN

- Voor de effecten van deze groepen geldt grotendeels hetzelfde als bij de politieke groepen gericht op actie of samenwerking, in de zin dat effecten samenhangen met doelbereiking en of politieke activiteiten effecten teweeg brengen.
- Een verschil is dat verbrede politieke groepen ook fysieke effecten kunnen realiseren, doordat zij zelf al fysieke activiteiten ontplooiën.
- Deze effecten zijn vaak niet grootschalig, daar wordt vooral op ingezet via politieke activiteiten.

MAATSCHAPPIJKRITISCHE GROEPEN

ALGEMEEN

- Maatschappij kritische groepen komen voornamelijk voor in een stedelijke omgeving.
- In fysieke zin hebben ze vaak een lokaal karakter.

-
- Dit fysieke lokale karakter wordt echter gerelateerd aan een bredere maatschappelijke of politieke visie.

ACTIVITEITEN

- Als er sprake is van guerilla-gardening gaat het voornamelijk om de aanplant van groene elementen.
- Deze activiteiten zijn een politieke uiting an sich, maar politieke activiteiten zoals overleg of het daadwerkelijk voeren van actie komen niet altijd voor.

DISCOURS

- Koppeling tussen lokaal groen en een bredere maatschappelijke politieke visie.
- Er is sprake van een activistisch karakter.

ACTOREN

- Vaak gaat het om een kleine, lokale groep.
- Er is zelden een relatie met overheden of TBO's.
- Er is soms wel een relatie met NGO's.
- Vaak contacten met (inter)nationale organisaties en informele netwerken.

SPELREGELS

- Informeel en onttrekt zich expliciet aan formele mechanismen.

HULPBRONNEN

- Geen duidelijk beeld.

5.10 Brede initiatieven

ALGEMEEN

- Brede initiatieven bestaan vaak al minimaal 10 jaar en zijn in de loop der jaren gegroeid en ook verbreed over meerdere gebieden, activiteiten, hulpbronnen en dergelijke.
- Brede initiatieven zijn regionaal georiënteerd: ze zijn niet gericht op één specifiek (natuur)gebied, maar op meerdere gebieden of een bepaalde gemeente/regio.
- Brede initiatieven komen vaker voor in landelijke dan in stedelijke gemeenten/regio's.

ACTIVITEITEN

- Brede initiatieven houden zich bezig met veel verschillende soorten activiteiten: alle categorieën activiteiten die we onderscheiden komen meerdere keren voor.
- Zij zijn vrijwel altijd betrokken bij beheer en meestal bij de realisatie van nieuw groen.
- Educatie is erg belangrijk. Regelmatig zijn brede groepen betrokken bij lokale Natuur- en Milieueducatie op bijvoorbeeld basisscholen.
- Ook monitoring wordt regelmatig gedaan.
- Brede groepen ontplooiën ook regelmatig politieke activiteiten. Vaak is dit via overlegrelaties of samenwerking met bijvoorbeeld overheden of door betrokkenheid in planvorming. Incidenteel zijn ze ook betrokken bij acties en protest.
- Bij een redelijk aantal voorbeelden wordt er ook aan inventarisatie/onderzoek gedaan.

DISCOURS

- Brede initiatieven houden zich bezig met verschillende typen groen.
- Over het algemeen is er een combinatie van fysieke doelen en sociaal-culturele doelen, waarbij er meestal sprake is van een primaire groene doelstelling. Fysieke doelen hebben vallen voornamelijk te karakteriseren als ecologisch of cultuurhistorisch. Deze zijn vaak vrij algemeen geformuleerd.
- Sociale doelen spelen vooral op het gebied van bewustwording en hangen samen met educatieve activiteiten.

ACTOREN

- Brede initiatieven hebben een redelijk groot aantal vrijwilligers, minimaal enkele tientallen.
- Als het verenigingen zijn, dan is er vaak een groot aantal leden (grofweg 100 - 1000).
- Brede groepen hebben van alle ideaaltypen het grootste netwerk, met daarin verschillende partijen zoals (vaak meerdere) overheden, NGO's, TBO's en ook het bedrijfsleven. Brede initiatieven werken vaak samen met partijen uit hun netwerk.
- Er is veelal goed contact en intensieve samenwerking met één of meerdere gemeenten. Contacten met provincies bestaan regelmatig, maar zijn minder intensief. Nationale overheden zoals het ministerie van Economische Zaken en Rijkswaterstaat zijn soms betrokken.
- TBO's zijn ook regelmatig betrokken. Soms is er ook uitwisseling van vrijwilligers/werken vrijwilligers van de brede groep in gebieden van TBO's.
- Contacten met het bedrijfsleven verlopen voornamelijk via sponsoring. Echte samenwerking is wel zichtbaar maar komt veel minder voor.
- Groot aantal NGO's in het netwerk.

SPELREGELS

- Brede initiatieven zijn vaak een vereniging of stichting en eigenlijk altijd geformaliseerd als rechtspersoon.
- Zij zijn regelmatig aangesloten bij de Provinciale Natuur- en Milieufederaties.
- Regelmatig zijn brede groepen opgedeeld in verschillende werkgroepen.
- Brede groepen zijn relatief geïnstitutionaliseerd.
- Houden zich met vele dingen bezig, externe formalisering is daardoor lastig in zijn geheel in kaart te brengen. Dit kan onder andere via vastleggen van bestemmingsplannen, beheerplannen of contractuele overeenkomsten.

HULPBRONNEN

- In brede groepen gaan redelijk significante bedragen aan geld om. De jaarlijkse begroting komt daarbij al snel boven de € 10.000 uit, en is vaak nog vele malen hoger.
- Financiering wordt over het algemeen gehaald uit meerdere bronnen.
- Brede groepen beschikken vaak over een eigen financiële buffer.
- Hebben vaak een grote hoeveelheid kennis tot hun beschikking over diverse onderwerpen, vanuit het vrijwilligersbestand

EFFECTEN

- Ecologische effecten zijn relatief groot bij brede groepen. Brede groepen dragen met veel vrijwilligers vaak vrij succesvol bij aan behoud, bescherming en natuurontwikkeling op redelijk grote schaal.
- Brede groepen lijken in staat om bewustwording bij groen te creëren, zo is er bijvoorbeeld vraag naar excursies en bereiken ze vaak veel mensen via natuur- en milieueducatie. Via brede groepen worden er ook veel mensen bij het groen betrokken, ze mobiliseren relatief grote aantallen vrijwilligers.
- Effecten op sociale cohesie worden wel gezien, maar lijken minder belangrijk. Het gaat vooral over cohesie tussen de vrijwilligers onderling.

OVERIG

- Over het algemeen weinig zorgen over continuïteit.

5.11 Overig

FINANCIËLE ONDERSTEUNING

ALGEMEEN

- Initiatieven van financiële ondersteuning zijn in primaire zin niet direct gericht op natuurbescherming omdat zij hier zelf of maar in beperkte mate actief bij zijn betrokken.
- Zij zijn voornamelijk gericht op het faciliteren van natuurbescherming via andere wegen, door het verwerven en leveren van hulpbronnen (meestal geld maar soms ook gereedschap of kennis).

ACTIVITEITEN

- Activiteiten ondernomen door voorbeelden van financiële ondersteuning vallen deels buiten de zes categorieën onderscheiden in de inventarisatie. Ze zijn voornamelijk gericht op het verzamelen van geld.
- Initiatieven die onder het ideaaltype financiële ondersteuning vallen zijn wel vaak betrokken bij activiteiten die een vorm van planvorming/samenwerking omvatten.

DISCOURS

- Er is bij dit ideaaltype altijd sprake van een expliciete, fysiek groene doelstelling. Deze kan van ecologische of cultuurhistorische aard zijn maar ook de gebruiksfunctie benadrukken. Vaak is er een combinatie van deze drie.
- Soms wordt er expliciet gesproken over het ondersteunen van groene initiatieven.
- Er is bij financiële ondersteuning soms expliciet sprake van financieel/economische doelen.

ACTOREN

- Er is soms sprake van betrokkenheid van banken en/of andere partijen uit bedrijfsleven bij dit type initiatief.
- Contacten met TBO's, NGO's en bedrijfsleven komen voor.
- Rondom een initiatief van financiële ondersteuning bevindt zich vaak een netwerk met andere soorten initiatieven die profiteren van de hulpbronnen die worden verzameld en geleverd door het initiatief.

SPELREGELS

- Er wordt gebruik gemaakt van formele constructies voor stromingen van financiering.
- Daarbij is er formalisering als rechtspersoon.

HULPBRONNEN

- Middelen worden vaak vooral via sponsoring en/of donaties vergaard.
- Zijn gericht op het inzamelen van geld/hulpbronnen ten bate van natuur/landschap.

EFFECTEN

- Een belangrijk effect van financiële ondersteuning is dat er geld voor gerealiseerd voor natuur of landschap.
- Hoe deze effecten uitpakken in termen van ecologie, cultuurhistorie of gebruiksgroen is afhankelijk van hoe het geld wordt ingezet. In principe zou er een positief effect op minimaal één van deze aspecten moeten worden gerealiseerd.
- Sociale effecten kunnen samenhangen met campagnes rondom bewustwording die worden gevoerd om geld in te zamelen.

SOCIAAL ONDERNEMERSCHAP

ALGEMEEN

- Bij sociaal ondernemerschap gaat het om initiatieven die fysieke doelen hebben, maar tevens opbrengsten genereren en daarmee werkgelegenheid verschaffen.
- Indien het initiatief is gebonden aan een gebied gaat het al snel om meerdere hectaren, veel van deze initiatieven spelen op relatief grote schaal.
- Veel van het groen sociaal ondernemerschap komt vanuit bestaande ondernemers zoals boeren, horeca of campingeigenaars, en valt daarmee buiten dit onderzoek. Er zijn echter ook burgers die dergelijke initiatieven ondernemen.
- Sociaal ondernemerschap kan zowel binnen als buiten beschermde natuur plaatsvinden.

ACTIVITEITEN

- Activiteiten waarmee het geld wordt verdiend zijn vaak niet direct gelieerd aan het beheer of fysieke opbrengst van het groen zelf, maar aan zaken waarbij groen een belangrijke nevenfunctie vervult (bijvoorbeeld zorg, energie of natuurbegraven).
- Soms wordt er daarbij ook groen/natuur beheerd.
- Een andere activiteitscategorie voor het groen is soms planvorming/overleg.

-
- Een deel van de verdere activiteiten van sociaal ondernemerschap valt buiten onze zes categorieën.

DISCOURS

- Bij sociaal ondernemerschap als vorm van groene zelf-governance is er altijd een groene en meestal ook een sociale doelstelling.
- Regelmatig er ook sprake van expliciete economische/financiële doelen.
- Vaak is er een koppeling tussen lokaal groen en een breder maatschappelijk thema zoals zorg, educatie, biodiversiteit of energievoorziening.

ACTOREN

- Afhankelijk van de doelstelling en de ondernomen activiteiten kan een initiatief van sociaal ondernemerschap zich op verschillende actoren richten. Meestal is er wel een netwerk met verschillende NGO's en overheden.

SPELREGELS

- Initiatiefnemers verworden tot een formeel rechtspersoon.
- Niet alle voorbeelden hebben een winstdoelstelling (ook te zien uit het feit dat het soms Stichtingen zijn).
- Werken soms (deels) met betaalde krachten, daarnaast soms ook vrijwilligers.
- Formalisering soms via vergunningen.

HULPBRONNEN

- Financiën: opbrengsten als belangrijkste inkomstenbron.
- Het gaat in verhouding met andere initiatieven om redelijk omvangrijke bedragen.
- Opbrengsten zijn meestal niet direct gelieerd aan het beheer van groen.

EFFECTEN

- Effecten op gebied van groen lijken wel degelijk positief uit te kunnen pakken, maar een duidelijk beeld over de effecten van groen ondernemerschap ontbreekt.

Literatuur

- Arnouts, R., van der Zouwen, M., Arts, B. (2012a). Analysing governance modes and shifts - Governance arrangements in Dutch nature policy. *Forest Policy and Economics* 16, 43-50.
- Arnouts, R.C.M., Kamphorst, D.A., Arts, B.J.M., Tatenhove, J.P.M.van (2012b). Innovatieve governance voor het groene domein. Governance-arrangementen voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid en verduurzaming van de koffieketen. Wageningen UR, Wageningen, p. 120.
- Arts, B., Van Tatenhove, J. (2004). Policy and Power. A Conceptual framework between the 'old' and 'new' policy idioms. *Policy Sciences* 37, 339-356.
- Binder, C.R., Feolaa, G., Steinberger, J.K. (2009). Considering the normative, systemic and procedural dimensions in indicator-based sustainability assessments in agriculture. *Environmental Impact Assessment Review* 30, 71-81.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). Demografische kerncijfers per gemeente 2012. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.
- Dam, R. van, Mattijssen, T.J.M., Buijs, A.E., Vader, J., Donders, J.L.M. (2016). De betekenis van groene zelf-governance: analyse van verschillende vormen van dynamiek rond praktijken van groene zelf-governance. WOt-technical report 73. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, Wageningen UR, Wageningen.
- Dam, R. van, Salverda, I., During, R. (2010). Strategien van burgerinitiatieven, Burgers en Landschap. Alterra, Wageningen UR, p. 100.
- Dam, R.I. van, Salverda, I., During, R. (2011). Effecten van burgerinitiatieven en de rol van de rijksoverheid, Burgers en Landschap. Alterra, Wageningen UR, p. 108.
- Denters, S.A.H., Bakker, J.H.M., Oude Vrielink, M.J., Boogers, M.J.G.J.A. (2013). Burgerinitiatieven in Overijssel - een inventarisatie, p. 42.
- Groot, M. de, Salverda, I., Van Dam, R., Donders, J.L.M. (2012). Drijfveren, sociaal kapitaal en strategie van burgeracties tegen grote landschappelijke ingrepen. WOt-rapport 117. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen UR, Wageningen, p. 96.
- Hartig, T., Mitchell, R., de Vries, S., Frumkin, H. (2014). Nature and Health. Annual review of public health Vol 35: 207-228.
- Liefferink, D. (2006). The dynamics of policy arrangements: turning round the tetrahedron, in: Arts, B., Leroy, P. (Eds.), *Institutional Dynamics in Environmental Governance*. Springer, Dordrecht, pp. 45-68.
- Mattijssen, T.J.M., Buijs, A.E., Elands, B.H.M., Van Dam, R.I. (2016). De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse en kenmerken van 264 initiatieven in Nederland. WOt-rapport 127. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu. Wageningen UR, Wageningen.
- Salverda, I., van Dam, R. (2008). Voorbeelden van burgerparticipatie en maatschappelijk initiatief in het landschap, Burgers en Landschap. Alterra, Wageningen UR, Wageningen, p. 43.
- Salverda, I., Van der Jagt, P., During, R. (2012). Sociaal cultureel ondernemerschap in de groene leefomgeving, Zo doen wij dat Hier! Alterra, Wageningen UR, Wageningen, p. 48.
- Selnes, T.A., D.A., K., Arts, B., Van Tatenhove, J. (2013). Innovatieve governance-arrangementen - Op zoek naar vernieuwing in het groene domein. WOt-werkdocument 340. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur en Milieu, Wageningen UR, Wageningen, p. 106.
- Tatenhove, J. van, Arts, B., Leroy, P. (2000). Political modernisation and the Environment. The renewal of Environmental Policy Arrangements. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

Verantwoording

Dit project is namens het Planbureau voor de Leefomgeving begeleid door Hans Farjon en namens de WOT Natuur & Milieu door Janneke Vader. Deze rapportage maakt deel uit van een bredere studie naar groene burgerinitiatieven binnen het project 'Monitoring energieke samenleving'. Voor verdere achtergrondinformatie en inbedding met betrekking tot deze studie verwijzen we naar Mattijssen *et al.* (2016) en Van Dam *et al.* (2016).

Verschenen documenten in de reeks Technical reports van de Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

WOT-technical reports zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van Unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu te Wageningen. T 0317 – 48 54 71; E info.wnm@wur.nl

WOT-technical reports zijn ook te downloaden via de website www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

1	Arets, E.J.M.M., K.W. van der Hoek, H. Kramer, P.J. Kuikman & J.-P. Lesschen (2013). <i>Greenhouse gas reporting of the LULUCF sector for the UNFCCC and Kyoto Protocol. Background to the Dutch NIR 2013.</i>	14	Beltman, W.H.J., M.M.S. Ter Horst, P.I. Adriaanse, A. de Jong & J. Deneer (2014). <i>FOCUS_TOXSWA manual 4.4.2; User's Guide version 4.</i>
2	Kleunen, A. van, M. van Roomen, L. van den Bremer, A.J.J. Lemaire, J-W. Vergeer & E. van Winden (2014). <i>Ecologische gegevens van vogels voor Standaard Gegevensformulieren Vogelrichtlijngebieden.</i>	15	Adriaanse, P.I., W.H.J. Beltman & F. Van den Berg (2014). <i>Metabolite formation in water and in sediment in the TOXSWA model. Theory and procedure for the upstream catchment of FOCUS streams.</i>
3	Bruggen, C. van, A. Bannink, C.M. Groenestein, B.J. de Haan, J.F.M. Huijsmans, H.H. Luesink, S.M. van der Sluis, G.L. Velthof & J. Vonk (2014). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw in 2012. Berekningen van ammoniak, stikstofoxide, lachgas, methaan en fijn stof met het model NEMA</i>	16	Groenestein, K., C. van Bruggen en H. Luesink (2014). <i>Harmonisatie diercategorieën</i>
4	Verburg, R.W., T. Selnes & M.J. Bogaardt (2014). <i>Van denken naar doen; ecosysteemdiensten in de praktijk. Case studies uit Nederland, Vlaanderen en het Verenigd Koninkrijk.</i>	17	Kistenkas, F.H. (2014). <i>Juridische aspecten van gebiedsgericht natuurbeleid (Natura 2000)</i>
5	Velthof, G.L. & O. Oenema (2014). <i>Commissie van Deskundigen Meststoffenwet. Taken en werkwijze; versie 2014</i>	18	Koeijer, T.J. de, H.H. Luesink & C.H.G. Daatselaar (2014). <i>Synthese monitoring mestmarkt 2006 – 2012.</i>
6	Berg, J. van den, V.J. Ingram, L.O. Judge & E.J.M.M. Arets (2014). <i>Integrating ecosystem services into tropical commodity chains- cocoa, soy and palm oil; Dutch policy options from an innovation system approach</i>	19	Schmidt, A.M., A. van Kleunen, L. Soldaat & R. Bink (2014). <i>Rapportages op grond van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Evaluatie rapportageperiode 2007-2012 en aanbevelingen voor de periode 2013-2018</i>
7	Knegt, B. de, T. van der Meij, S. Hennekens, J.A.M. Janssen & W. Wamelink (2014). <i>Status en trend van structuur- en functiekenmerken van Natura 2000-habitattypen op basis van het Landelijke Meetnet Flora (LMF) en de Landelijke Vegetatie Databank (LVD). Achtergronddocument voor de Artikel 17-rapportage.</i>	20	Fey F.E., N.M.A.J. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, M. de Jong, E.M. Dijkman & J.S.M. Cremer (2014). <i>Ontwikkeling van enkele mosselbanken in de Nederlandse Waddenzee, situatie 2013.</i>
8	Janssen, J.A.M., E.J. Weeda, P.C. Schipper, R.J. Bijlsma, J.H.J. Schaminée, G.H.P. Arts, C.M. Deerenberg, O.G. Bos & R.G. Jak (2014). <i>Habitattypen in Natura 2000-gebieden. Beoordeling van oppervlakte representativiteit en behoudsstatus in de Standard Data Forms (SDFs).</i>	21	Hendriks, C.M.A., D.A. Kamphorst en R.A.M. Schrijver (2014). <i>Motieven van actoren voor verdere verduurzaming in de houtketen.</i>
9	Ottburg, F.G.W.A., J.A.M. Janssen (2014). <i>Habitatrichtlijnsoorten in Natura 2000-gebieden. Beoordeling van populatie, leefgebied en isolatie in de Standard Data Forms (SDFs)</i>	22	Selnes, T.A. and D.A. Kamphorst (2014). <i>International governance of biodiversity; searching for renewal</i>
10	Arets, E.J.M.M. & F.R. Veeneklaas (2014). <i>Costs and benefits of a more sustainable production of tropical timber.</i>	23	Dirx, G.H.P, E. den Belder, I.M. Bouwma, A.L. Gerritsen, C.M.A. Hendriks, D.J. van der Hoek, M. van Oorschot & B.I. de Vos (2014). <i>Achtergrondrapport bij beleidsstudie Natuurlijk kapitaal: toestand, trends en perspectief; Verantwoording casestudies</i>
11	Vader, J. & M.J. Bogaardt (2014). <i>Natuurverkenning 2 jaar later; Over gebruik en doorwerking van Natuurverkenning 2010-2040.</i>	24	Wamelink, G.W.W., M. Van Adrichem, R. Jochem & R.M.A. Wegman (2014). <i>Aanpassing van het Model for Nature Policy (MNP) aan de typologie van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL); Fase 1</i>
12	Smits, M.J.W. & C.M. van der Heide (2014). <i>Hoe en waarom bedrijven bijdragen aan behoud van ecosysteemdiensten; en hoe de overheid dergelijke bijdragen kan stimuleren.</i>	25	Vos, C.C., C.J. Grashof-Bokdam & P.F.M. Opdam (2014). <i>Biodiversity and ecosystem services: does species diversity enhance effectiveness and reliability? A systematic literature review.</i>
13	Knegt, B. de (ed.) (2014). <i>Graadmeter Diensten van Natuur; Vraag, aanbod, gebruik en trend van goederen en diensten uit ecosystemen in Nederland.</i>	26	Arets, E.J.M.M., G.M. Hengeveld, J.P. Lesschen, H. Kramer, P.J. Kuikman & J.W.H. van der Kolk (2014). <i>Greenhouse gas reporting of the LULUCF sector for the UNFCCC and Kyoto Protocol. Background to the Dutch NIR 2014.</i>
		27	Roller, J.A. te, F. van den Berg, P.I. Adriaanse, A. de Jong & W.H.J. Beltman (2014). <i>Surface Water Scenario Help (SWASH) version 5.3. technical description</i>
		28	Schuilings, C., A.M. Schmidt & M. Boss (2014). <i>Beschermde gebiedenregister; Technische documentatie</i>
		29	Goossen, C.M., M.A. Kiers (2015). <i>Mass mapping; State of the art en nieuwe ideeën om bezoekersaantallen in natuurgebieden te meten</i>

30	Hennekens, S.M., M. Boss en A.M. Schmidt (2014). <i>Landelijke Vegetatie Databank; Technische documentatie</i>	47	Boonstra, F.G. & A.L. Gerritsen (2016). <i>Systeemverantwoordelijkheid in het natuurbeleid; Input voor agendavorming van de Balans van de Leefomgeving 2014</i>
31	Bijlsma, R.J., A. van Kleunen & R. Pouwels (2014). <i>Structuur- en functiekenmerken van leefgebieden van Vogelrichtlijn- en Habitatrichtlijnsoorten; Een concept en bouwstenen om leefgebieden op landelijk niveau en gebiedsniveau te beoordelen</i>	48	Overbeek, M.M.M., M-J. Bogaardt & J.C. Dagevos (2015). <i>Intermediairs die bijdragen van burgers en bedrijven aan natuur en landschap mobiliseren.</i>
32	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2015). <i>Nut en risico's van covergisting. Syntheserapport.</i>	49	Os, J. van, R.A.M. Schrijver & M.E.A. Broekmeyer (2015). <i>Kan het Natuurbeleid tegen een stootje? Enkele botsproeven van de herijkte Ecologische Hoofdstructuur.</i>
33	Bijlsma, R.J. & J.A.M. Janssen (2014). <i>Structuur en functie van habitattypen; Onderdeel van de documentatie van de Habitatrichtlijn artikel 17-rapportage 2013</i>	50	Hennekens, S.M., J.M. Hendriks, W.A. Ozinga, J.H.J. Schaminée & L. Santini (2015). <i>BioScore 2 – Plants & Mammals. Background and pre-processing of distribution data</i>
34	Fey F.E., N.M.J.A. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, J. Cuperus, B.E. van der Weide, M. de Jong, E.M. Dijkman & J.S.M. Cremer (2014). <i>Ecologische ontwikkeling binnen een voor menselijke activiteiten gesloten gebied in de Nederlandse Waddenzee; Tussenrapportage achtste jaar na sluiting (najaar 2013).</i>	51	Koffijberg K., P. de Boer, F. Hustings, A. van Kleunen, K. Oosterbeek & J.S.M. Cremer (2015). <i>Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2011-2013.</i>
35	Kuindersma, W., F.G. Boonstra, R.A. Arnouts, R. Folkert, R.J. Fontein, A. van Hinsberg & D.A. Kamphorst (2015). <i>Vernieuwingen in het provinciaal natuurbeleid; Vooronderzoek voor de evaluatie van het Natuurpact.</i>	52	Arets, E.J.M.M., J.W.H. van der Kolk, G.M. Hengeveld, J.P. Lesschen, H. Kramer, P.J. Kuikman & M.J. Schelhaas (2015). <i>Greenhouse gas reporting of the LULUCF sector in the Netherlands. Methodological background.</i>
36	Berg van den, F., W.H.J. Beltman, P.I. Adriaanse, A. de Jong & J.A. te Roller (2015). <i>SWASH Manual 5.3. User's Guide version 5</i>	53	Vonk, J., A. Bannink, C. van Bruggen, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, J.W.H. van der Kolk, H.H. Luesink, S.V. Oude Voshaar, S.M. van der Sluis & G.L. Velthof (2016). <i>Methodology for estimating emissions from agriculture in the Netherlands. Calculations of CH₄, NH₃, N₂O, NO_x, PM₁₀, PM_{2.5} and CO₂ with the National Emission Model for Agriculture (NEMA)</i>
37	Brouwer, F.M., A.B. Smit & R.W. Verburg (2015). <i>Economische prikkels voor vergroening in de landbouw</i>	54	Groenestein, K. & J. Mosquera (2015). <i>Evaluatie van methaanemissieberekeningen en -metingen in de veehouderij.</i>
38	Verburg, R.W., R. Michels, L.F. Puister (2015). <i>Aanpassing Instrumentarium Kosten Natuurbeleid (IKN) aan de typologie van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)</i>	55	Schmidt, A.M. & A.S. Adams (2015). <i>Documentatie Habitatrichtlijn-rapportage artikel 17, 2007-2012</i>
39	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2015). <i>Actualisering methodiek en protocol om de fosfaattoestand van de bodem vast te stellen</i>	56	Schippers, P., A.M. Schmidt, A.L. van Kleunen & L. van den Bremer (2015). <i>Standard Data Form Natura 2000; bepaling van de belangrijkste drukfactoren in Natura 2000-gebieden.</i>
40	Gies, T.J.A., J. van Os, R.A. Smidt, H.S.D. Naeff & E.C. Vos (2015). <i>Geografisch Informatiesysteem Agrarische Bedrijven (GIAB); Gebruikershandleiding 2010.</i>	57	Fey F.E., N.M.A.J. Dankers, A. Meijboom, C. Sonneveld, J.P. Verdaat, A.G. Bakker, E.M. Dijkman & J.S.M. Cremer (2015). <i>Ontwikkeling van enkele mosselbanken in de Nederlandse Waddenzee, situatie 2014.</i>
41	Kramer, H., J. Clement (2015). <i>Basiskaart Natuur 2013. Een landsdekkend basisbestand voor de terrestrische natuur in Nederland</i>	58	Blaeij, A.T. de, R. Michels, R.W. Verburg & W.H.G.J. Hennen (2015). <i>Recreatiemodule in Instrumentarium Kosten Natuurbeleid (IKN); Bepaling van de recreatiekosten</i>
42	Kamphorst, D.A., T.A. Selnes, W. Nieuwenhuizen (2015). <i>Vermaatschappelijking van natuurbeleid. Een verkennend onderzoek bij drie provincies</i>	59	Bakker, E. de, H. Dagevos, R.J. Fontein & H.J. Agricola (2015). <i>De potentie van co-creatie voor natuurbeleid. Een conceptuele en empirische verkenning.</i>
43	Commissie Deskundige Meststoffenwet (2015). <i>Advies 'Mestverwerkingspercentages 2016'</i>	60	Bouwma, I.M., A.L. Gerritsen, D.A. Kamphorst & F.H. Kistenkas (2015). <i>Policy instruments and modes of governance in environmental policies of the European Union; Past, present and future</i>
44	Meeuwssen, H.A.M. & R. Jochem (2015). <i>Openheid van het landschap; Berekeningen met het model ViewScape</i>	61	Berg, F. van den, A. Tiktak, J.J.T.I. Boesten & A.M.A. van der Linden (2016). <i>PEARL model for pesticide behaviour and emissions in soil-plant systems; Description of processes</i>
45	Groenestein, C.M., J. de Wit, C. van Bruggen & O. Oenema (2015). <i>Stikstof- en fosfaatexcretie van gangbaar en biologisch gehouden landbouwhuisdieren. Herziening excretieforfaits Meststoffenwet 2015</i>	62	Kuiters, A.T., G.A. de Groot, D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman & J. Bovenschen (2016). <i>Genetische monitoring van de Nederlandse otterpopulatie; Ontwikkeling van populatieomvang en genetische status 2014/2015</i>
46	Bruggen, C. van, A. Bannink, C.M. Groenestein, J.F.M. Huijsmans, H.H. Luesink, S.M. van der Sluis, G.L. Velthof & J. Vonk (2015). <i>Emissies naar lucht uit de landbouw, 1990-2013. Berekeningen van ammoniak, stikstofoxide, lachgas, methaan en fijn stof met het model NEMA.</i>		

63	Smits, M.J.W., C.M. van der Heide, H. Dagevos, T. Selnes & C.M. Goossen (2016). <i>Natuurinclusief ondernemen: van koplopers naar mainstreaming?</i>	77	W.H.J. Beltman, C. Vink & A. Poot (2016). <i>Calculation of exposure concentrations for NL standard scenarios by the TOXSWA model; Use of FOCUS_TOXSWA 4.4.3 software for plant protection products and their metabolites in Dutch risk assessment for aquatic ecosystems</i>
64	Pouwels, P., M. van Eupen, M.H.C. van Adrichem, B. de Knecht & J.G.M. van der Grefte (2016). <i>MetaNatuurplanner v2.0. Status A</i>	78	Koffijberg K., J.S.M. Cremer, P. de Boer, J. Postma & K. Oosterbeek & J.S.M. Cremer (2016). <i>Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2014.</i>
65	Broekmeyer, M.E.A. & M.E. Sanders (2016). <i>Natuurwetgeving en het omgevingsrecht. Achtergrond-document bij Balans van de Leefomgeving, 2014</i>	79	Sanders, M.E. G.W.W Wamelink, R.M.A. Wegman & J. Clement (2016). <i>Voortgang realisatie nationaal natuurbeleid; Technische achtergronden van een aantal indicatoren uit de digitale Balans van de Leefomgeving 2016.</i>
66	Os, J. van, J. H.S.D. Naeff & L.J.J. Jeurissen (2016). <i>Geografisch informatiesysteem voor de emissieregistratie van landbouwbedrijven; GIABplus-bestand 2013 – Status A</i>	80	Vries, S. de & I.G. Staritsky (2016). <i>AVANAR 2.0 nader beschreven en toegelicht; Achtergronddocumentatie voor Status A.</i>
67	Ingram, V.J., L.O. Judge, M. Luskova, S. van Berkum & J. van den Berg (2016). <i>Upscaling sustainability initiatives in international commodity chains; Examples from cocoa, coffee and soy value chains in the Netherlands.</i>	81	Kuiters, A.T., G.A. de Groot, D.R. Lammertsma, H.A.H. Jansman & J. Bovenschen (2016). <i>Genetische monitoring van de Nederlandse otterpopulatie; Ontwikkeling van populatieomvang en genetische status 2015/ 2016.</i>
68	Duin van W.E., H. Jongerius, A. Nicolai, J.J. Jongsma, A. Hendriks & C. Sonneveld (2016). <i>Friese en Groninger kwelderwerken: Monitoring en beheer 1960-2014.</i>	82	Pleijte, M., R. Beunen & R. During (2016). <i>Rijksprojecten: hét natuurinclusieve werken? Een analyse van relaties tussen rijksprojecten en de Rijksnatuurvisie</i>
69	Ehlert, P.A.I., T.A. van Dijk & O. Oenema (2016). <i>Opname van struviet als categorie in het Uitvoeringsbesluit Meststoffenwet. Advies.</i>	83	Smits, M.J.W. en E.J. Bos (2016). <i>Het stimuleren van ondernemen met natuur: handelingsopties voor de overheid</i>
70	Ehlert, P.A.I., H.J. van Wijnen, J. Struijs, T.A. van Dijk, L. van Schöll, L.R.M. de Poorter (2016). <i>Risicobeoordeling van contaminanten in afval- en reststoffen bestemd voor gebruik als covergistingsmateriaal</i>	84	Horst, M.M.S. ter, W.H.J. Beltman & F. van den Berg (2016). <i>The TOXSWA model version 3.3 for pesticide behaviour in small surface waters; Description of processes.</i>
71	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2016). <i>Protocol beoordeling stoffen Meststoffenwet. Versie 3.2</i>	85	Mattijssen, T.J.M. (2016). <i>Ideaaltypen en analysekader van groene burgerinitiatieven; Bijlage bij het rapport 'De betekenis van groene burgerinitiatieven: analyse van kenmerken en effecten van 264 initiatieven in Nederland'.</i>
72	Kramer, H., J. Clement (2016). <i>Basiskaart Natuur 2009. Een landsdekkend basisbestand voor de terrestrische natuur in Nederland</i>	86	Wösten, J.H.M., F. de Vries & J.G. Wesseling (2016). <i>BOFEK2012 versie 2; Status A.</i>
73	Dam, R.I. van, T.J.M. Mattijssen, J. Vader, A.E. Buijs & J.L.M. Donders (2016). <i>De betekenis van groene zelf-governance. Analyse van verschillende vormen van dynamiek in de praktijk.</i>		
74	Hennekens, S.M., M. Boss & A.M. Schmidt (2016). <i>Landelijke Vegetatie Databank; Technische documentatie, Status A</i>		
75	Knecht, B. de, et al. (2016). <i>Kansenkaarten voor duurzaam benutten van Natuurlijk Kapitaal</i>		
76	Commissie Deskundigen Meststoffenwet (2016). <i>Advies 'Mestverwerkingspercentages 2017'</i>		

Thema Balans van de Leefomgeving

Wettelijke Onderzoekstaken

Natuur & Milieu

Postbus 47

6700 AA Wageningen

T (0317) 48 54 71

E info.wnm@wur.nl

ISSN 2352-2739

www.wur.nl/wotnatuurenmilieu

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

